

CONCELLO
DE VIGO

TOPONIMIA DO VAL DE FRAGOSO

3 BEADE

Lorena Carrasco - Gonzalo Navaza

COLECCIÓN: TOPONIMIA DO VAL DE FRAGOSO, NÚM. 3

Toponimia do Val de Fragoso

Vigo: Universidade de Vigo, Área de Normalización Lingüística, 2014
v.: 24 cm.

Contén: 3. Beade / Lorena Carrasco, Gonzalo Navaza

D.L. VG. 389-2014

ISBN 978-84-8158-641-1 (v. 3)

ISBN 978-84-8158-416-5 (obra completa)

1. Nombres geográficos – Galicia – Val de Fragoso I. Carrasco, Lorena II. Navaza, Gonzalo (1957-) III. Beade IV. Universidade de Vigo. Área de Normalización Lingüística, ed.

Edición:

Área de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo
Edificio Newton, andar 1.º, portal 15. Rúa das Cumieiras, s/n
Campus de Vigo

36301 Vigo

Tfno.: 986 813 574

Fax: 986 813 559

© Lorena Carrasco, Gonzalo Navaza

© Área de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo, 2014

© Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo, 2014

Printed in Spain - Impreso en España

ISBN da colección: 978-84-8158-416-5

ISBN do volume: 978-84-8158-641-1

Depósito legal: VG 389-2014

Deseño e maquetación: Muriel S.P.G.

Revisión: Área de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo

Imprime: Muriel S.P.G.

Reservados todos os dereitos. Nin a totalidade nin parte deste libro pode reproducirse ou transmitirse por ningún procedemento electrónico ou mecánico, incluíndo fotocopia, gravación magnética ou calquera almacenamento de información e sistema de recuperación, sen o permiso escrito da Área de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo.

**TOPONIMIA DO VAL
DE FRAGOSO**

3

BEADE

Lorena Carrasco - Gonzalo Navaza

Universida de Vigo

Beatus é un nome de orixe latina que tivo uso común entre os cristiáns durante o período que vai do século IV ao XI. O máis célebre personaxe así chamado foi Beato de Liébana, que viviu na segunda metade do século VIII no mosteiro de San Martín de Turieno (hoxe San Toribio de Liébana, na beira cántabra dos Picos de Europa) e compuxo uns famosos comentarios ao *Libro da Apocalipse* de San Xoán. Por esta razón reciben o nome xenérico de *beatos* os manuscritos hispánicos dos séculos X e XI co *Libro da Apocalipse* e os seus comentarios, profusamente ilustrados con miniaturas que constitúen xoias da arte pictórica da época.

Hoxe non podemos saber quen puido ser ese individuo concreto chamado *Beatus* ou *Beato* que deixou trazas do seu nome no topónimo que designa a parroquia de Santo Estevo de Beade. Sería seguramente un señor local ou propietario de terras. Posto que o uso de *Beatus* ou *Beato* como nome persoal foi perdendo vixencia a partir do ano 1000, aproximadamente, o máis probable é que a fixación do topónimo *Beade* tamén sexa anterior a esa data.

A advocación parroquial de Beade é *santo Estevo*. Santo Estevo protomártir, que padeceu martirio por lapidación, foi considerado tradicionalmente o padroeiro ou patrón de canteiros e pedreiros, e en moitos lugares o seu culto está asociado con antigas industrias de extracción de pedra. Na parroquia de Beade hai canteiras na actualidade e tamén as houbo no pasado, pero non podemos saber se foi esa a causa da elección de santo Estevo como titular parroquial, como sucede en ocasións en freguesías de Galicia e doutros países. Desde hai douscentos cincuenta anos temos noticia de veciños de Beade que figuran no censo compartindo o oficio de «labrador» co de «carretador de pedra». No século pasado, o cronista José Espinosa, no seu libro *Tierra de Fragoso*, ao referirse á importancia da cantaría na veciña parroquia de Castrelos, celebraba as «famosas canteras de la Sierra y Porto Loureiro, cuya explotación lleva consigo para el transporte del material, gran cantidad de carros del país, propiedad de los habitantes de Castrelos y de alguna parroquia inmediata».

Ademais do Beade vigués, o Nomenclátor de Galicia recolle outros catro topónimos *Beade* idénticos: a poboación, parroquia e concello de Beade, no Ribeiro, e tres aldeas nos concellos de Abegondo e Rois, na Coruña, e no de Quintela de Leirado, en Ourense. O primeiro garda certa relación coa historia da parroquia viguesa de Beade, pois alén da

«lugar da Balde», «lugar da Valde». E a mesma vacilación aparece no apelido correspondente: «Antonio de Abalde», «Antonio da Balde», «Gregorio Alonso da Valde», «Pedro de Avalde» etc. Desde a creación do Rexistro Civil na década de 1870, a grafía do apelido tendeu a regularizarse maioritariamente como *Abalde*. No topónimo, non obstante, aínda perdurou a vacilación gráfica durante o século xx. No Nomenclátor de 1910 figuraba como *Balde*, e a mesma grafía aínda se rexistraba no de 1996, polo que tamén aparece esporadicamente na rotulación viaria e noutras fontes escritas. Na sinalización pública municipal, na rúa de Abalde aínda se conservan rótulos coa grafía errada de «Rúa da Balde» e mais «Rúa do Balde», que deberían ser corrixidos.

03. Babio

► Babio é o nome doutro dos núcleos de poboación tradicionais da parroquia. E tamén é un topónimo singular, pois o único núcleo de poboación que rexistra o Nomenclátor de Galicia con ese nome é este da parroquia de Beade. No mapa parroquial consta esta forma en varios topónimos: **Babio de Abaixo** e mais **Babio de Arriba** (núcleos habitados), o **Cruce de Babio** (núcleo habitado), os **Muíños de Babio** (o **Muíño de Arriba** e o **Muíño de Abaixo**), o **Río de Babio** (curso fluvial) e mais **Ao Lado do Río de Babio** (nome dunha propiedade).

É habitual que un mesmo nome se aplique indistintamente a núcleos habitados e mais ao río que pasa polas súas inmediacións, pois en moitos casos as pequenas correntes fluviais son denominadas por referencia ao lugar que bañan. Pero tamén é frecuente o contrario, que sexa o nome do río o que dá nome ao lugar, e mesmo pode suceder que o nome antigo do río se teña perdido e sobreviva unicamente como nome dun núcleo de poboación ou lugar. É o que acontece, por exemplo, co nome da veciña parroquia de *Sárdoma*, que conserva o nome primitivo, de orixe prehistórica, do río principal do val de Fragoso, o cal aparece comunmente como *río Sárdoma* na cartografía e na documentación antigas ata comezos do século xx (como nome de todo o río, porque outras denominacións alternativas, como a que acabou por converterse no nome habitual na actualidade, *río Lagares*, só designaban tramos concretos do seu curso).

04. Barallas, As

► Os nomenclátore inclúen entre as entidades de poboación da parroquia de Beade **As Barallas**, que non constitúe un núcleo definido senón que propiamente é unha área de hábitat disperso situada ao norte da rúa das Chabarras e ao oeste do Camiño Real ata o límite coa parroquia de Castrelos. Hoxe a vía central desa área é o **Camiño das Barallas**, e ao oeste construíuse a autovía que conduce ao campus universitario, a cal segue no seu trazado nesa zona a demarcación entre Castrelos e Beade, onde dous topónimos, o **Muíño de Abaixo das Barallas** e o **Muíño de Arriba das Barallas**, gardan lembranza de muíños situados nesa área.

Na toponimia galega repítese con relativa frecuencia o topónimo *Baralla* ou *A Baralla* (media ducia de entidades de poboación, ademais da parroquia e do concello de Baralla, en Lugo). Para algúns destes topónimos, coma para o madrileño *Barajas*, Corominas defendeu un étimo a partir do latín *VARALIAM* ‘tecido de varas, sebe, valado vexetal’, mentres que Edelmiro Bascuas e outros autores sosteñen unha orixe prerromana, a partir dunha raíz hidronímica *VAR-* ‘auga’, que tamén estaría en *barcia* e *barxa* e en topónimos como *Baredo*. Cabe aínda unha terceira posibilidade, pois existiu no galego medieval un substantivo de orixe xermánica *baralla* ‘contenda, disputa’, que puido aplicarse a posesións que foron obxecto dalgún litixio, de xeito que é posible que o nome tivese orixe nalgunha disputa territorial, dada a condición estremeira do lugar, ao leste da prolongación que a parroquia de Castrelos introduce cara ao sur, entre as de Matamá e Beade. A esa prolongación fai quizais referencia o nome do *Espigón das Barallas*, onde se situaba o **Marco do Espigón das Barallas**, que aparece mencionado na demarción de Castrelos no Catastro de Ensenada como o fito que marca o linde entre esa parroquia e a de Beade. Ese catastro recolle o topónimo con vacilación na grafía: «sitio das Barallas», «sitio de las Barallas», «das Varallas». No mesmo catastro rexistrámolo como apelido ou sobrenome toponímico: «Narciso das Barallas».

05. Carballo do pazo, O

► **O Carballo do Pazo** é outra das entidades de poboación incluídas na parroquia de Beade. No século XVIII, no Catastro de Ensenada,

coas terras de labor próximas ao mesmo lugar, que documentamos en singular e en plural. No traballo de campo recolléronse na parroquia de Beade os seguintes topónimos con esta forma ou con formas derivadas: **A Coutada** (entidade de poboación), **A Coutada** ou **As Coutadas** (terras de labor no mesmo lugar), a **Fonte das Coutadas** (fonte onde os precedentes, no barrio da Coutada), **A Coutada** (terras de labor en Quintián), **A Coutada** ou o **Campo da Coutada** (área na estrada do Porto onde se levanta o xeriátrico), **A Coutadiña** (terras de labor no lugar do Porto), **A Coutadiña** (terreo na rúa da Cavada, tamén chamado Campo do Renco), a **Fonte da Coutada** (fonte na Coutada da estrada do Porto), **Coutadiñas** (terras en Quintián, por riba do Tranqueiro e da Galiñeira), **As Coutadiñas** (campos de labradío no inicio da estrada do Porto), o **Camiño de Coutadiñas** (camiño na estrada do Porto), a **Coutada dos Cruceiros** (terras nos Cruceiros, Babio), a **Coutada do Cura** (propiedade onde o camiño das Campaceiras, hoxe ocupada polos terreos do novo hospital), a **Coutada do Ferreiro** (área nas Coutadiñas, na estrada do Porto) e as **Coutadas da Volta Bernalda** (terras en Abalde, á beira do camiño de Casmarcelo).

Coutada segue a ser un termo de uso común na fala de Beade co significado de ‘propiedade de monte cercada’. *Coutada* é o participio do verbo *coutar*, derivado de *couto*, resultado galego do participio do verbo latino *CAVERE* ‘defender, protexer, gardar’. Aplicado a herdades ou a propiedades rústicas, designa as que están cercadas por valados ou sebes. *Coutada* é equivalente, polo tanto, do que noutras áreas de Galicia se denomina *chousa*, *cercado*, *cerrada*, *zarra*, *tapada*, *tomada* etc. Un dos primeiros dicionarios galegos, o de Regueira, do ano 1840, reproducido por Antón Santamarina no *Diccionario de Dicionarios* (2003), explica a orixe do termo *coutada* a partir da licenza oficial que antigamente solicitaban os veciños para pechar ou cercar as súas propiedades:

Coutada. Orden o mandamiento que en lo antiguo expedían los Jueces Reales Ordinarios de las Jurisdicciones, a instancia de los labradores, para vedar las heredades sembradas, a fin de que los comareros no echasen a perder las mieses, con el pretexto de coger la yerba entre ellas para dar a su ganado, o que llevasen estos a apacentar en los alrededores de las agras.

No Catastro de Ensenada rexistramos na parroquia de Beade os topónimos mencionados e outros semellantes: «el Campo da Coutada»,

Está estreitamente relacionado con *O Facho* polo seu significado outro topónimo de Beade: **O Velouro**, escrito con frecuencia como *O Belouro*. Non posuímos documentación antiga que nos permita interpretalo con absoluta certeza, mais cremos que contén un derivado mediante o sufixo *-ouro* (do latín *-ORIU*) a partir do verbo *velar* (< do latín *VIGILARE*). O resultado común en galego dese sufixo de orixe latina é *-oiro*, mais en Vigo e en toda a área tudense presenta a variante *-ouro* (*Pousadouro*, *Breadouro*, *Corredoura*). **O Velouro** aludiría, pois, á condición de lugar onde se *velaba* ou se facía *vela* ou *vixía*, en épocas de conflitos bélicos, para alertar a poboación sobre a posible chegada de inimigos. O correspondente primitivo (*vela*) está presente co mesmo valor en moitas áreas da toponimia galega. Lémbrese, por exemplo, a *Costa da Vela* e a área mariña coñecida como *Suavela*, situadas no extremo da península do Morrazo e á beira do mencionado Facho de Donón.

En Beade aínda temos outro topónimo relacionado coas actividades de vixilancia dos camiños: é o nome da área chamada **As Talaíñas**, unhas terras de labor entre os lugares do Porto e do Franco. O nome actual, coma outros topónimos plurais que designan terras de labor integradas por varias propiedades, é un plural secundario, pois o topónimo orixinario era singular, **A Atalaíña**, e nel houbo unha segmentación do *a-* inicial do substantivo, interpretado como artigo ou fundido con el (*A Atalaíña* > *A Talaíña*). É, polo tanto, un diminutivo do substantivo común *atalaia*, palabra de orixe árabe que se aplicou a lugares desde onde se exercía labor de esculca, vela ou vixía. As grafías con que aparece este topónimo no Catastro de Ensenada amosan que probablemente daquela xa non resultaba un nome transparente: «sitio da Talaiña», «en la Ata Laiña», «situazion da Talayña» etc. O Nomenclátor de Galicia rexistra unha ducia de localidades chamadas *A Atalaia*; unha delas na veciña parroquia de Vincios, no concello de Gondomar.

10. Figueirós

► As referencias a esta entidade de poboación da parroquia de Beade que atopamos no Catastro de Ensenada presentan no seu nome alternancia entre o singular e o plural: «lugar de Figueirós», «sitio de Figueirós», «una casa terreña en el sitio de Figueiró», «una huerta en el lugar de Figueirós», «lugar de Figueiró», «en Figueiró», «terreno situado en

Figueirós» etc. A mesma alternancia entre o singular e o plural tamén se rexistra noutros topónimos da parroquia. Neste caso concreto, a comezos do século XIX aínda tiña bastante uso a forma singular, *Figueiró*, pero ao longo dese século foi consolidándose definitivamente o plural. No Nomenclátor oficial de 1910 e en todos os seguintes xa figurou sempre coa forma actual: *Figueirós*.

Figueiró e *Figueirós* son o resultado do latín *FICARIOLA(S)*, diminutivo de *FICARIAM* ('figueira'), e estes nomes designaron en orixe un lugar poboado de figueiras. A propia morfoloxía do topónimo é indicio da súa antigüidade, pois os derivados en *-OLA* deixaron de utilizarse en datas moi temperás da Idade Media. O resultado do sufixo diminutivo latino *-OLA*, na zona de Vigo e de toda a diocese tudense, en vez da forma habitual do galego común en *-oa* (*Figueiroa*), presenta a variante suroccidental, común co portugués, en *-ó* (coma no topónimo vigués de *Pereiró*, que procede dun latín *PIRARIOLA*, diminutivo de *PIRARIA* 'pereira').

Na toponimia galega son moi numerosos os nomes de lugar que fan referencia ás figueiras. O Nomenclátor oficial recolle máis de cen entidades de poboación cun nome pertencente a este tema botánico (*Figueira*, *Figueiral*, *Figueiroa*, *Figueiró*, *Figueirúa*, *Figueiroá*, *Figueiredo*, *Figueirido* etc.). Na parroquia de Beade recollemos **Figueirós** (entidade de poboación), a **Fonte de Figueirós** (fonte no mesmo lugar) e o **Camiño de Figueirós** (vía pública).

Ademais destes, outro topónimo relacionado con estas árbores é **A Figueira** ou **As Figueiras** (terras de labor nas inmediacións de Figueirós). Corresponde a unha liña de campos que se estende de leste a oeste entre o camiño do Lago e a rúa do Lombeiro, desde onde remata a rúa da Alza ata a parte alta do camiño de Figueirós.

11. Gandara, A

► *Gándara* é un substantivo galego de orixe prerromana que designa terreos pouco produtivos ou estériles, habitualmente chans. O Nomenclátor de Galicia recolle cerca de cento cincuenta entidades de poboación con ese nome ou cos seus derivados e variantes. Na parroquia de Beade está presente en **A Gándara** (entidade de poboación), a

Costa da Gándara (vía pública), **A Gándara** (terreos por riba do camiño do Rioma) e **As Gándaras** (terras de labor na Costa da Gándara).

No século XVIII, a maior parte das terras do lugar da Gándara en Beade estaban dedicadas a monte baixo: «un tojal en la Gándara», «un tojal (...) en el lugar da Gandra», «medio ferrado de matorral (...) al sitio de la Gándara». Pero tamén había nese lugar soutos de castiñeiros e viñas: «una parra en la Gándara», «en terreno auerto del lugar da Gandra veinte y quatro castaños».

A alternancia de grafías *A Gándara* / *A Gandra* que vemos no Catastro de Ensenada tamén aparece noutras fontes documentais e cartográficas ata a actualidade. Na rotulación e no Nomenclátor oficial úsase a forma plena, *A Gándara*, que non reproduce a síncope da vocal postónica, moi frecuente na fala da zona (*A Ghandra*).

O topónimo a *Costa da Gándara* está presente así mesmo en *O Pedruco da Costa da Gándara*, nome dunhas terras de labor por detrás da Devesiña, na Gándara.

12. Lombeiro, O

► O substantivo común *lombo*, procedente do latín *LUMBUM*, ademais dun significado anatómico, referido ás costas dun animal ou dunha persoa, ten tamén uso con valor orográfico que fai referencia a elevacións do terreo de superficie alongada e perfil curvilíneo, igual ca o feminino *lomba* e os seus derivados. É un tema abundante na toponimia galega: o Nomenclátor de Galicia recolle máis de cincuenta entidades de poboación que conteñen no seu nome os substantivos *lombo*, *lomba* e os seus derivados e compostos. En Beade está presente en **O Lombeiro** (entidade de poboación), o **Camiño do Lombeiro** (vía pública no mesmo lugar) e os **Campos do Lombo** (terras de labor próximas á rúa de Abalde).

A orografía da entidade chamada **O Lombeiro**, asentada sobre a elevación ou o outeiro do mesmo nome, aínda permite apreciar o motivo que orixinou a súa denominación. A partir da edición de 1996, este lugar de Beade figuraba erradamente nos nomenclátors oficiais como *O Lambeiro*, sen dúbida debido a un erro mecanográfico ou de impresión,

que seguramente debemos identificar co núcleo actual chamado A Pena. No Catastro de Ensenada (1752) lemos: «una casa (...) en el lugar da Pena», «casa terreña en el lugar da Pena», «sitio da Pena», «sitio da Peña», «lugar da Pena».

Tamén está presente este substantivo no nome dun muíño documentado no século XVIII no Catastro de Ensenada co nome de **Muíño da Pena**.

14. Porto, O

► *Porto* e *porta* son palabras de orixe latina, moi comúns na toponimia das vías de comunicación para designar os lugares por onde un camiño atravesaba un límite ou supera un obstáculo do relevo (un vao ou unha ponte nun río, un paso entre montañas etc.). No pasado, nalgúns *portos* situados en fronteiras administrativas debía pagarse un tributo de portaxe ou pasaxe. O Nomenclátor de Galicia recolle máis de catrocentas localidades co substantivo *porto* ou os seus derivados e compostos.

Polo lugar chamado **O Porto** accedía á parroquia de Beade o camiño real que viña desde Tui por Zamáns cara a Vigo e o val de Fragoso. Era unha das portas de entrada no territorio da xurisdición de Bouzas e, nalgúns épocas da historia, nese lugar cobraban portaxe os representantes do bispo e do cabido de Tui.

O camiño referido, logo de pasar a encrucillada coñecida hoxe como *Cruce do Porto*, seguía en dirección a Vigo pola actual rúa do Seixo, nas proximidades da paraxe denominada na actualidade o *Camiño Real*, cerca de Saa e do instituto de bacharelato, ata a estrema de Beade con Castrelos, onde a toponimia conserva referencia a outro porto: *Porto Loureiro*, célebre no pasado polas súas canteiras, de onde saíu boa parte da pedra que se empregou na construción no rápido desenvolvemento urbano da cidade de Vigo.

No traballo de campo recolléronse os seguintes topónimos en que está presente este substantivo: **O Porto** (entidade de poboación), o **Cruce do Porto** (encrucillada, núcleo habitado e vía pública no mesmo lugar), **O Porto de Abaixo** e **O Porto de Arriba** (áreas habitadas no mesmo sitio), a **Fonte do Porto** (fonte situada no lugar do Porto) e **Porto Loureiro** (vía pública e terras de labor e arboredo, na estrema con Castrelos).

diferenza dos *poxigos*, que eran estreitos, para pasaren persoas. En Beade, no núcleo de Saa, o Catastro de Ensenada rexistra un lugar chamado *A Porta* («sitio da Porta», «labradío en la Porta»), seguramente referido a un paso ancho nun valado de pedra ou acaso unha entrada ao recinto cercado da primitiva *Saa* altomedieval que deu nome ao lugar (véxase máis adiante o comentario sobre o topónimo). Na toponimia actual sobrevive a referencia a esa *Porta* no topónimo **Suaporta**, que vén sendo o mesmo topónimo *A Porta* precedido da preposición correspondente ao latín *SUB* 'debaixo de'. Este tamén se rexistra en 1752: «lugar de Suaporta», «sitio de sua Aporta», «labradio en el cocho de sub a porta en Saá». Non son infrecuentes en Beade os topónimos iniciados por esta preposición: *Suafonte*, *Sueiras*, *Sumata*...

15. Pouleira, A

► *Poulo* e *poula* son o resultado galego do latín *PABULUM*, *PABULAM* 'alimento, pasto', e designan as terras que non se cultivan e se deixan a herba para que paza nelas o gando. A expresión «(deixar) a poula» ten uso vivo no galego de moitas áreas de Galicia para referirse ás terras de labor que se deixan de cultivar, como descanso, para destinalas a pasto ou por calquera outra causa. Un derivado mediante sufixo é *pouleira*. Na parroquia de Beade, esta familia léxica está presente nos seguintes topónimos: **A Pouleira** (entidade de poboación), **Os Poulos** (terras de labor próximas á Barreira, na Gándara, entre o camiño do Riomaio e as terras chamadas As Barxas), **Os Poulos** (terras de labor na Brea, entre O Roupeiro e As Relfas), **O Poulo** (terras de labor na Pena), **Os Poulos** (terras de labor en Saa), **As Poulas** (terras de labor –hoxe zona industrial– no Porto) e a **Presa das Poulas** (antiga presa, hoxe inexistente, no mesmo lugar).

O Nomenclátor de Galicia recolle unha ducia de lugares chamados (*O*) *Poulo*, (*Os*) *Poulos*, (*A*) *Poula* ou (*As*) *Poulas*, e na microtoponimia é un termo moi abundante. O derivado *Pouleira*, aínda que non é infrecuente como microtopónimo, como nome de entidade de poboación só se rexistra na parroquia de Beade. No concello de Vigo hai outro exemplo do masculino *poulo* no nome dunha entidade ou barrio da parroquia de Teis.

a aquela presa menor de agua» (Fr. Martín Sarmiento, *Viaje a Galicia de 1745*).

Tol, tola, atolar etc., son palabras de orixe prerromana; teñen parentes noutras linguas románicas (castelán *tollo, atolladero*; catalán *toll...*) e moi probablemente están relacionadas co céltico *tŭllon* ‘oco, burato, foxo’. Temos esta forma en Beade nun topónimo que alude ao lugar destinado a *entolar* a auga para regar os eidos: **A Tol** ou **A Atol** (terras e arboredo –piñeiros, eucaliptos– en Quintián). O actual camiño de Gualdino antes era coñecido co nome do **Camiño da Atol**.

Este topónimo rexistrámolo no Catastro de Ensenada coas variantes *tol* e *tola*: «sitio da Tol», «sitio da Tola».

17. Quintián

► Outro dos núcleos de poboación tradicionais da parroquia de Beade recibe o nome de **Quintián**. Este topónimo procede dun nome persoal de orixe xermánica *Quíntila, Quintilanis* (ou *Kíntila, -anis*), que tivo uso relativamente frecuente como nome persoal masculino na Galicia dos últimos séculos do primeiro milenio. O nome de *Quintián* non pode vir do nome latino *Quintianus*, como sostén Gerardo Sacau no seu libro *Os nomes da terra de Vigo* (1996), pois nese caso esperaríamos un resultado *Quinzán*, que tamén existe na toponimia galega (o Nomenclátor oficial recolle cinco entidades de poboación con ese nome). A partir de *Quíntila* ou *Kíntila*, tanto do seu acusativo *QUINTILANE(M)* coma do seu xenitivo latinizante *QUINTILANI*, o resultado *Quintián* responde á evolución normal do paso do latín ao galego, coa característica perda do -l- intervocálico (como de lat. *VOLARE* > gal. *voar*, lat. *SALIRE* > gal. *saír*).

Na base de datos do Codolga atopamos múltiples exemplos de individuos chamados *Quintila* durante os séculos IX e X. A partir do ano 1000 ese nome persoal foi perdendo uso ata desaparecer do repertorio onomástico masculino no século XII. Os últimos personaxes documentados que portaban ese nome foron un *Quintila Cidiz* que aparece nun documento do mosteiro de Celanova do ano 1106 e un *Quintila Arias* dun documento do mosteiro de Sobrado do ano 1160, de xeito que o topónimo Quintián de Beade debeu de nacer probablemente con anterioridade a esas datas.

Estes topónimos conteñen o resultado do latín medieval *SALA*, nome común de orixe xermánica que significaba 'edificio, construción'. A palabra debeu de chegar a Galicia cos suevos no século v e tivo vixencia aproximadamente ata o século x, pero logo desapareceu do léxico da fala e unicamente sobreviviu na toponimia. Por esta razón, a orixe dos topónimos que presentan este substantivo debemos datala nesos séculos da Alta Idade Media. Con posterioridade, a mesma palabra de orixe xermánica chegou de novo ás linguas da península, esta vez a través do francés *salle*, e con significados algo distintos (entre eles o máis común de 'dependencia no interior dun edificio ou vivenda') e deu lugar ao galego, castelán e portugués *sala*.

A forma escrita con dobre vogal (*Saa*, ás veces acentuada como *Sáa* ou *Saá*) representa un arcaísmo gráfico, pois a evolución natural en galego é a redución da vogal, igual ca no topónimo lat. *MATA MALA* > medieval *Matamaa* > actual *Matamá*, ou no léxico común, do latín *SOLU* > medieval *soo* > galego actual *só*, ou latín *BONU* > galego antigo *boo* > actual *bo*. Este último adxectivo tamén se rexistra na actualidade con grafías arcaizantes nalgúns topónimos ou apelidos: *Boo*, *Rioboo* etc.

Os topónimos de Beade que conteñen o substantivo *Saa* ou *Sa* presentan vacilación nas grafías. Mesmo na actualidade, a rotulación municipal mantén a escrita arcaizante en *Saa* pero a reducida en *Sá do Monte*. Ata hai pouco, no rótulo viario que sinala este barrio de Beade, onde dicía *Sá do Monte*, podíase ver que unha man anónima engadira un *a* ao primeiro elemento (*Saa do Monte*) para uniformalo coa grafía habitual de *Saa*. Na fala, en calquera caso, representa un monosílabo, non sendo nas persoas que condicionadas pola forma escrita pronuncian dúas vogais (sa-a). As mesmas vacilacións rexistrámolas na representación deste nome no Catastro de Ensenada: «casa (...) en el lugar de Saa», «en Sa», «lugar de Saa», «lugar de Saà», «lugar de Sáa», «Veiga de Saa», «campo da Cortiña de Sa», «sitio do monte en Sa», «en Cortiña de Saa», «en la Cortiña de Sa» etc. No Nomenclátor oficial do ano 1910 figuraba como *Sa*.

O actual Nomenclátor de Galicia recolle 28 entidades de poboación que teñen no seu nome a forma *Saa* (contando compostos como *Saavedra* ou *Pedra de Saa*) e 24 coa variante gráfica *Sa*. En Portugal as grafías estandarizáronse como *Sá* nos topónimos (todos eles situados no norte) e nos apelidos idénticos, de orixe toponímica.

aquifolium. Estes nomes galegos derivan do latín ACIFOLUM, variante do AQUIFOLIUM ou ACIFOLIUM clásico, composto de ACU- ‘agulla’ e FOLIUM ‘folla’, en referencia ás ‘follas con agullas ou espiñas’ desta árbore. O nome castelán da árbore (grafado con *b*, *acebo*) é un galeguismo nesa lingua. *Acevedo* é un derivado do nome da árbore mediante o sufixo -EDO (do latín -ETU), usual na formación de colectivos derivados de nomes botánicos, tanto relativos aos cultivos coma á vexetación espontánea. Na toponimia de Beade témolo en **Acevedo** (terras de labor na Costa da Gándara, próximas ao lugar da Pouleira), o **Camiño de Acevedo** (vía pública no mesmo lugar) e o **Muíño de Acevedo** (muíño próximo ás terras de labor denominadas Acevedo).

O Nomenclátor de Galicia recolle máis de cincuenta localidades cuxo nome fai referencia a estas árbores, coas formas *Acevedo*, *Aciveiro*, *Aceval*, *Acival* etc., pero en Beade non podemos saber se o *Acevedo* destes topónimos é debido á presenza ou á abundancia de *acevos* ou *acivos* ou se procede do apelido dunha familia propietaria. O feito de que o Catastro de Ensenada non o rexistre como nome de lugar, pero si unhas propiedades e mais un muíño pertencentes a un «don Manuel de Acevedo, vezino de la villa de Vigo» fainos considerar máis probable a segunda hipótese.

Acolitos ► Eucaliptos

Agapito

Agapito é un nome persoal de orixe grega, derivado de ἀγάπη (*agápē*) ‘amor’, difundido no repertorio de nomes cristiáns a partir do culto de varios santos así chamados, entre eles un papa. Deixa pegada na toponimia de Beade no nome dunha vía pública denominada o **Camiño de Agapito**, un ramal do camiño de Gualdino que oficialmente leva tamén este mesmo nome. Coma tantos outros microtopónimos de Beade, contén un nome de propietario, neste caso chamado *Agapito*.

Agulla, A do

Coñécese como **A do Agulla** unha propiedade edificada na rúa de Ramiro Pascual, por detrás do camiño das Presiñas, en Babio, que

ten subarrendadas a terceiros diferentes propiedades pertencentes a ese convento. Entre 1789 e 1811 paga o foro das mesmas propiedades un *don Fernando de Alén*, eclesiástico (*presbítero*), acaso fillo ou sobriño do anterior. É verosímil que en última instancia teña relación con estas persoas a motivación que fixou o apelido *Alén* na toponimia de Beade.

Alonsos, A dos

É coñecida como **A dos Alonsos** unha coutada no lugar das Presiñas, en Babio, a carón da cal se atopa a *Fonte das Presiñas*. Coma outros topónimos constituídos pola estrutura *a + de + nome persoal*, contén o nome, o apelido ou o alcume da familia propietaria.

O apelido *Alonso* ten presenza moi significativa na Galicia meridional e acada a súa maior densidade nos concellos situados entre a ría de Vigo e a raia con Portugal. É o resultado da castelanización do antigo **Afonso**, que na Idade Media xa era moi abundante en ambas as beiras do Miño e segue a selo no Minho portugués, especialmente nos territorios que pertencían á diocese de Tui. Os *Afonso* de Galicia a partir do século **xvi** foron castelanizados como *Alonso*, porque esa era daquela a forma castelá correspondente ao galego *Afonso* e ao castelán medieval *Alfonso* (desta sorte, ata o último terzo do século **xix**, nos libros de historia de España escritos en castelán o nome do rei Sabio era *Alonso x*). Esta castelanización dos *Afonso* galegos non se consolidou ata a creación do Rexistro Civil na década de 1870, pois aínda que na documentación escrita adoita aparecer case sempre a forma *Alonso*, en rexistros informais atopamos exemplos abondos de *Afonso*, que sen dúbida era a forma usual na fala. Así, un veciño de Beade de finais do século **xvii** e comezos do **xviii** que se rexistra como *Esteban Alonso* nos libros de foros do convento vigués de San Francisco, no *Libro de apuntamientos para cuentas* (AHN, Clero, 20225), que contén anotacións máis informais, aparece co verdadeiro nome: *Estevo Afonso*.

Alza, A

O Nomenclátor de Galicia recolle unha única localidade denominada *A Alza* na parroquia viguesa de Cabral. En Beade existe o *Camiño da Alza* ou a *Rúa da Alza* (na rotulación viaria «Rúa Alza»), na Pena. *Alza*

topónimo derivado dun nome persoal ou apelido *Aparicio*, aquí en feminino con valor adxectivo (a Aparicia = ‘a de Aparicio’), coma noutros topónimos de propietario da parroquia.

Ardemán, Ardemáns ▶ Rabela

Asucada, A ▶ Cavada

Atalaia (Talaíña, A) ▶ 09. Facho, O

Atol, Tol ▶ 16. Presas, As

Babio ▶ 03. Babio

Barallas ▶ 04. Barallas, As

Barranco

Os dicionarios definen o substantivo masculino *barranco* como ‘descenso brusco e profundo do terreo’. É palabra de orixe prerromana, común ao galego, castelán e portugués. Na toponimia de Beade está presente nos nomes **Barranco de Patuco** e mais na **Fonte do Barranco de Patuco**, esta última como denominación alternativa da fonte coñecida tamén como *a Fonte do Regueiro*. *O Barranco de Patuco* era un desnivel que había por debaixo da estrada da Coutada, fronte á Asociación Cultural, onde hoxe están construíndo o conservatorio. A veciñanza informou de que alí había un lavadoiro, que está atuído, e mais unha presa coñecida como a **Presa do Barranco de Patuco** ou *a presa do Regueiro*, xa que os campos que había a carón do barranco recibían o nome de *O Regueiro* ou *O Regueiro de Abaixo*.

Barreira, Barreiro, Barros

Barro é unha palabra de orixe prerromana, común ao galego, castelán e portugués. Temos un derivado *barreira* no topónimo o **Camiño da Barreira**, na Gándara. Nese camiño, unha casa e o seu terreo reciben tamén o nome de **A da Barreira** ou a **Finca da Barreira**.

forma alternativa aínda ten maior representación na toponimia, pois hai en Galicia cerca de corenta entidades con ese nome ou derivados (*Barcia, Barciademera, Barciela* etc.). En Portugal os topónimos equivalentes (*Várzea, Varzielas, Varzinha*) sobrepasan moito o centenar e tamén está presente en Castela-León, Asturias e Cantabria coa forma *bár-cena*. Malia a abundante presenza na toponimia, os substantivos *barxa* e *barcia*, igual ca os seus correspondentes en castelán ou en portugués, deixaron de ter uso na fala. Nalgúns dicionarios galegos figuran *barcia* e *barxa* como nomes comúns, mais o significado que se lles atribúe vén dado polas características dos lugares designados polos topónimos correspondentes, de aí que se supoña que unha *barxa* ou *barcia* é un terreo cultivable e con auga abundante por atoparse á beira dun curso fluvial. *Barcia* e *barxa* son palabras de orixe prerromana. Téñense relacionado co vasco *ibar*, que significa ‘veiga, beira do río’, mais Edelmiro Bascuas e outros autores propoñen unha raíz hidronímica indoeuropea *VAR-*, da cal derivarían estes topónimos e outros como *Varedo, Bares (Estaca de)* e semellantes (véxase 04. As Barallas), ademais dalgunhas formas do léxico común como *beira* ‘ribeira, bordo’. Na toponimia de Beade temos o nome *Barxa* nos seguintes topónimos: **A Barxa** (área habitada, inclúe os núcleos de **A Barxa de Arriba** e **A Barxa de Abaixo**), **A Barxa de Abaixo** (núcleo habitado entre A Venda e O Porto, á beira da zona industrial), **A Barxa de Arriba** (terras de labor, cultivos entre O Porto e O Franco), o **Camiño da Barxa** (vía pública no mesmo lugar), **As Barxas** (terras de labor próximas á ponte do río de Eifonso, na Gándara), **As Barxas** (terreos fronte á nave da estrada de Clara Campoamor), **As Barxas** (terras de labor no lugar da Barxa de Abaixo), o **Regato da Barxa** (pequeno curso fluvial no Porto), **As Barxiñas** (terras de labor en Abalde) e o **Camiño das Barxiñas** (un carreiro en Abalde).

No Catastro de Ensenada (1752) figuran en singular algúns dos que hoxe presentan o substantivo en plural: «Sitio da Barja», «otra donde dicen Barja» «labradío en la Barja», «el Campo de la Barja», «Camiño da Barxa», «Camiño da Barja», «en el regato de avajo (...) en la Barja», «una pieza a la Barxiña», «sitio da Barxiña».

Basteros, Os

Unha propiedade edificada ao final do camiño das Presiñas, en Babilio, é coñecida co nome de **Os Basteros**. É un topónimo de propietario,

que contén o plural dun apelido *Bastero*. Este apelido foi en orixe un sobrenome de oficio, pois *basteiro* (e en castelán *bastero*) era o 'fabricante de *bastos*, isto é, de albardas, arreos e aparellos para as cabalarías'. Mentres a forma común deste apelido noutras áreas de Galicia é a galega *Basteiro*, a variante *Bastero* só ten presenza significativa no concello de Vigo e supoñemos que é o resultado da castelanzación dun *Basteiro* orixinario.

Batalla, A

É coñecida como **A Batalla** unha área de terras de labor ao oeste da parte alta do camiño do Cu da Viña, e dela toma o seu nome o **Camiño da Batalla**. Algúns informantes din ter escoitado que o topónimo fai referencia a unha batalla que libraron os veciños da parroquia contra o exército francés en 1809, nos días da Reconquista de Vigo. Non pode ser esa a razón do topónimo, pois este xa se rexistra no Catastro de Ensenada, no século XVIII, e é probable que non teña relación co substantivo común *batalla*.

É certo que o mesmo día da Reconquista de Vigo, o 28 de marzo de 1809, houbo en Beade, ou nos seus arredores, celadas e asaltos levados a cabo polos paisanos destas terras, nalgúns casos con reforzos enviados por Morillo e Cachamuíña despois da toma da cidade, contra as tropas que o exército francés mandaba desde Tui por vías diferentes para socorrer os seus compatriotas asediados en Vigo, ignorando que estes xa capitularan esa mesma mañá. Dalgunhas accións concretas, como a librada en Fontefría e nas paraxes veciñas da estrema entre as parroquias de Beade e Zamás, temos información máis ou menos detallada na obra de historiadores e doutros estudosos. Reproducimos aquí un fragmento dun simpático libriño que se publicou ao ano seguinte deses feitos co título de *Proezas de Galicia* (1810), obra do coruñaés Xosé Fernández Neira. É o primeiro libro impreso en galego no século XIX. Un personaxe refire deste xeito os sucesos daquel día en Vigo e no val de Fragoso:

e todos xuntos, alegres coma cucos, guiados por Cachamoiña, Munin e outros particulares e cregos, tomamosche o camiño de Vigo, donde abia outros tantos gabachos (...), e así que eles biron tal caterba de xente, encerraronse dentro, que non lles faltaba mais que poñela nos calzós (xa ti me entendes) con todo apesar de que se lles entimou a rendición, non quixeron sinon facer fogo.

Pero colleu un machado Cachamuiña e empezou a derribar con outros a porta. Esdentonces capitularon. Entramos dentro, sacouselles todo e entregaronse ò Ingrés. Pero o chiste foi que biñan 400 mui frescos de Tui para reforzar os de Vigo, e pegamos con eles, desorte que tamen caeron; mais depois foron os nosos a darlles tentatibas a Tuy que si non fuxiran os que ali abia para Portugal tamen caian. Non quero decirche nada da nosa fachenda e entusiasmo, e moito mais desde que o Ingrés nos dou armas e municions e se empezaron a facer Reximentos (X. Fernández Neira, Proezas de Galicia, 1810).

Algúns dos combates e das escaramuzas contra eses 400 mui frescos libráronse en termos da parroquia de Beade. No libro *Tierra de Frago* (*Notas para la historia de Vigo y su comarca*), de José Espinosa, publicado en 1949, no breve capítulo que dedica a Beade pódese ler:

En un libro de defunciones hállanse unhas notas referentes a la muerte de tres vecinos de esta parroquia [Beadel], ocasionada por los franceses en el día 28 de marzo de 1809, en términos de la de Castrelos, donde fueron sepultados. En la misma página dice que en ese mismo día se entregaron los franceses y la columna que venía en su socorro fue sepultada en gran parte en Fuentefría.

Debemos sinalar que se trabuca Espinosa cando di que os mortos eran de Beade e morreran en Castrelos, pois é ao contrario, e por iso foron enterrados no cemiterio da súa freguesía; en Beade é onde tivo lugar o enfrontamento que lles causou a morte. O propio Espinosa transcribe parte das mencionadas notas do libro de defuncións de Castrelos no capítulo dedicado a esa parroquia, e por elas sabemos o nome de dous deses veciños:

En la iglesia parroquial de Santa María de Castrelos, el día veinte y ocho de Marzo del año de mil ochocientos y nueve, yo Don Ramón Álvarez, Cura Párroco y Prior de ella, asistí a dar sepultura eclesiástica **al cadáver de Benito Fernandez que lo mataron los franceses** en este mismo día un refuerzo que benía contra los paisanos que le tenían echo el cerco a los que estaban en Vigo (...). Resibió el Sacramento de la Penitencia y no el de la Comunión ni Extremaunción, por no haber tiempo para mas. Para que conste lo firmo - Ramon Alvarez.»

«En la iglesia parroquial de Santa María de Castrelos, el día veinte y ocho de Marzo del año de mil ochocientos y nueve, yo Don Ramón Alvarez, Cura párroco y Prior de ella, asistí a dar sepultura eclesiástica al **cadáver de Domingo Rodriguez, tambien muerto por los franceses** por los mismos motivos que la antecedente; no recibíó Sacramento alguno por quedar muerto repentino, no se hizo el yntierro ni funcion alguna, y para que conste lo firmo - Ramon Alvarez.

Doutra das vítimas daqueles días, dona María Ignacia Montenegro, falamos ao tratar do topónimo *Marinasia*.

de Beade e noutros topónimos semellantes sexa tamén un derivado que designa lugares abundantes en augas ou facilmente anegables.

Belouro (Velouro) ► 09. Facho, O

Bernaldo, Bernalda

Bernaldo é un nome galego de orixe xermánica, de uso frecuente na Idade Media (foi o nome do célebre poeta do século XIII Bernaldo de Bonaval). Na documentación escrita deixa de rexistrarse este nome a partir do século XVI, pero na práctica seguiu vivo na fala, pois *Bernaldo* foi tradicionalmente a pronunciación popular do nome que nos papeis aparece como *Bernardo*. Está presente na toponimia de Beade no nome dunhas coutadas chamadas as **Coutadas da Volta Bernaldo** ou as **Coutadas da Volta Bernalda**, na rúa de Abalde, estremando co camiño de Casmarcelo. Toman o seu nome dunha curva ou volta do camiño, chamada así mesmo a **Volta Bernaldo** ou a **Volta Bernalda**. A denominación alternativa, co nome persoal en masculino e en feminino, ilustra dun procedemento habitual de formación dos nomes das propiedades agrícolas en Beade, cun feminino que funciona como un adxectivo de posesor, concordando cun substantivo feminino (volta, presa, coutada...) ou con este substantivo elidido: A Mengana = A de Mengano. Neste caso conviven as dúas denominacións: a *Volta (de) Bernaldo* e a *Volta Bernalda*.

Bertolo, A do

A **do Bertolo** é o nome unha propiedade na volta da rúa das Chabarras, contigua da chamada *Os de Cachumbo*, en Babio. Contén un nome de propietario *Bertolo*, forma apocopada de *Bertolomeu*.

Besada (Vesada) ► Cavada

Bica, A

O **Monte da Bica** é unha denominación alternativa de *O Outeiro*, o monte onde está situado na actualidade o instituto de Beade, na estrema coa parroquia de Castrelos. Parece un topónimo de creación

xa se coñecía en 1752 co mesmo nome de hoxe e formaba parte das propiedades comunais da parroquia, segundo consta no Catastro de Ensenada: «monte das Bombas, asiento del común».

Borralleiros, Os

O nome dos campos chamados **Os Borralleiros** e o **Rego dos Borralleiros**, situados á beira das Ribas (véxase), entre A Coutada e Abalde, son derivados de *borralla*. Nunha das súas acepcións, *borralla* é sinónimo de *cinza*, polo que puido aplicarse a eses campos debido ao seu emprego como fertilizante agrícola. Mais *borralla* tamén puido empregarse como sinónimo de *borra* ‘depósito, pouso’, en referencia aos materiais de aluviación arrastrados por unha corrente fluvial e depositados nas súas beiras, que tamén se aproveitaban como fertilizantes. Con todo, tampouco podemos desbotar a posibilidade de que o topónimo se formase, igual ca noutros nomes de propiedades agrícolas da parroquia, a partir dun sobrenome persoal ou de familia, en calquera caso derivado do substantivo común *borralla*.

Bouza, A

Recibían a denominación de **A Bouza** uns terreos situados por detrás do camiño do Norberto, en Babio, hoxe desaparecidos por mor da construción do novo hospital. Conteñen o substantivo galego *bouza* (< *BAUTTIA), palabra de orixe prerromana que designa terras bravas con vexetación de arbustos e monte baixo. O mesmo substantivo estaba presente na **Fonte da Bouza** ou **Lavadouro da Bouza**, nome dunha fonte privada situada no mesmo sitio.

Brea, A

Brea e *Verea* son os resultados galegos do latín VEREDA ‘camiño ancho, que permite o paso de carruaxes’. Na toponimia de Beade está presente en **A Brea** ou **As Breas** (terras situadas na zona noreste de Saa, entre o camiño da Brea, a rúa da Lagoa, a rúa de Saa e o camiño ás Relfas) e o **Camiño da Brea** (vía pública á beira do precedente). O nome do *camiño da Brea* podería interpretarse como unha forma toponímica redundante, dado que *brea*, *verea* xa significa ‘camiño’.

barro'. É probable que en orixe se aplicase a alguén que exercía o oficio de oleiro (compárese con *ferrón* 'ferreiro', co mesmo sufixo). O apelido ten o seu foco de expansión nos concellos de Arzúa e Boimorto, na Galicia central, onde aínda presenta hoxe a maior densidade. Na toponimia da parroquia de Beade, **A de Cacharrón** é o nome dunha propiedade edificada no espazo tradicionalmente coñecido como o Largo das Presas, inmediato á ponte das Presas, na Pena.

Cachumbo, Os de

Recibe o nome de **Os de Cachumbo** unha propiedade edificada na rúa das Chabarras, en Babio. Non sabemos se este sobrenome ten algunha relación co substantivo masculino *cachumbo* que os dicionarios galegos recollen como termo do léxico artesanal de teceláns e tecedeiras, co significado de «pedazo de carozo de espiga que se axusta na roca para enrolar arredor del a la que se vai fiar» (Elixio Rivas, *Fram-pas II*, DdD). Un cantar popular recollido no século XVIII polo Padre Sobreira di: «Algún día era de prata, / agora só de cachumbo, / con eso saberás nena, / as voltas que dá o mundo».

Cachizos, Os

Os Cachizos é o nome dunha propiedade edificada entre o camiño das Presiñas e a rúa do Seixo, en Babio. Aínda que o substantivo *cachizo* ten diferentes significados en galego que puideron suscitar o seu uso como alcume ou sobrenome, cremos máis verosímil que o topónimo sexa un derivado de *cacho* 'pedazo', relacionado con *cachizas* e *esca-chizar* 'partir en fragmentos pequenos', aplicado a propiedades máis extensas que foron divididas ou fragmentadas.

Cagoteiro, O

O Cagoteiro é o nome dun terreo no Caramuxo, no barrio do Porto. É un derivado do substantivo *cagote*, algunha de cuxas acepcións pode dar orixe a topónimos. Nunha delas, *cagote* é sinónimo de *cágado*, *cullarapo* 'cría das ras', pero tamén se emprega para designar as pequenas froitas non comestibles de diferentes árbores silvestres, coma a pereira

trazado e as súas dimensións evidencian que non foron creados para o paso de vehículos. A forma que presenta o topónimo é polo regular (o) *camiño* + *de* + *nome*. Para o comentario do segundo elemento (o *nome*), remitimos á entrada correspondente na relación alfabética.

Velaquí a relación da denominación dos camiños da parroquia segundo o rueiro da asociación de veciños de Beade. Mantemos a grafía e a forma dos topónimos, mesmo nos casos en que conteñen erros:

Camiño Acevedo, Camiño As Fontiñas, Camiño Ás Relfas, Camiño Avión, Camiño Boavista, Camiño Brea, Camiño Campo D'abaixo, Camiño Campo da Feira, Camiño Canteira do Ramiso, Camiño Castiñeiras (Babio), Camiño Castiñeiras (Carballo do Pazo), Camiño Costa da Rúa (Saa), Camiño Cu da Viña, Camiño da Abeleira, Camiño da Anguía, Camiño da Baralleira, Camiño da Barreira, Camiño da Barxa, Camiño da Barxa (Carballo do Pazo), Camiño da Barxiña (Abalde), Camiño da Barxiña (Saa), Camiño da Batalla, Camiño da Canicouva, Camiño da Capela, Camiño da Cavadiña, Camiño da Coba, Camiño da Costa da Rúa, Camiño da Coutadiña (O Porto), Camiño da Fonte de Quintín, Camiño da Fonte do Tallo, Camiño da Galeota, Camiño da Lavandeira (O Porto), Camiño da Millada, Camiño da Moscabeira, Camiño da Pedra, Camiño da Pena, Camiño da Pousa, Camiño da Quinta, Camiño da Vaca Morta, Camiño da Xoanela, Camiño das Barallas, Camiño das Castiñeiras (Abalde), Camiño das Castiñeiras (Saa), Camiño das Fontes, Camiño das Lascas, Camiño de Babio, Camiño de Barros, Camiño de Caramuxo, Camiño de Casmarcelo (tamén chamado por algúns veciños *Costa de Casmarcelo*), Camiño de Covelo, Camiño de Dimadeos, Camiño de Dornelas, Camiño de Figueirós, Camiño de Fonas, Camiño de Jacinto, Camiño de Mouróns (os informantes chámanlle *Camiño de Mouráns*), Camiño de Naró, Camiño de Norberto, Camiño de Orxal, Camiño de Palmira, Camiño de Pasales, Camiño de Peneas, Camiño de Pereiriña, Camiño de Portaleiras, Camiño de Presas, Camiño de Presas A Quintián, Camiño de Ramón dos Pinos (Babio, Carballo do Pazo), Camiño de Rosalía, Camiño de San Correa, Camiño Devesa D'arriba (A Coutada), Camiño Devesa D'arriba (A Gándara), Camiño do Abanico, Camiño do Alén, Camiño do Barbas, Camiño do Barreiro, Camiño do Borralleiro, Camiño do Campo Grande, Camiño do Concello, Camiño do Corcho, Camiño do Cunquiño, Camiño do Facho, Camiño do Facho, Camiño do Frascuelo (no Carballo do Pazo), Camiño do Galo, Camiño do Goadino, Camiño do Gorgoso, Camiño do Hervellido, Camiño do Lago (A Pena), Camiño do Lago (Carballo do Pazo), Camiño do Lameiro, Camiño do Muiñeiro, Camiño do Outeiriño (A Gándara), Camiño do Outeiro, Camiño do Portelo, Camiño do Rialexo, Camiño do Riomaio, Camiño do Romeo, Camiño do Roupeiro, Camiño do Velouro, Camiño dos Bugallos, Camiño dos Cañotais, Camiño dos Eucaliptos, Camiño dos Marzos, Camiño dos Xeixiños, Camiño Monte D'abaixo, Camiño Moraña, Camiño Morrohome, Camiño Múa, Camiño O Galo, Camiño O Marinasia, Camiño O Xestal, Camiño Outeiriño (Abalde), Camiño Pereiriña, Camiño Preiro, Camiño Presas-Quintián, Camiño Quirincosta, Camiño Real, Camiño Real, Camiño Redonda, Camiño Rica, Camiño Souto do Chan, Camiño Sua Fonte, Camiño Sumata, Camiño

Campaza, Campaceira

Os dicionarios galegos recollen os substantivos *campaza*, *campazo*, derivados de *campo*, co significado de 'lugar no monte onde medra a herba de maneira espontánea' ou 'prado de secaño'. Un derivado mediante o sufixo *-eira* deu orixe aos topónimos **As Campaceiras**, terras de arboredo próximas ao río de Babio, e mais o **Camiño das Campaceiras**, que toma o seu nome do nome desas terras.

Campaneiro

O **Camiño de Campaneiro** é unha vía pública na Pena e no parque forestal de Beade, que en trazado sinuoso vai desde as proximidades da autoestrada ata o campus universitario. O topónimo ten a súa orixe no nome do lugar denominado a **Casa de Campaneiro** ou a **Casa de Donata de Campaneiro** (ou máis comunmente a **Casa Donata Campaneiro**), situada na Pena, onda a zona denominada As Parcelas do Monte. Recibe o seu nome dun propietario alcumado *Campaneiro*, talvez por relación ao seu oficio. Segundo os informantes, *Donata* é o nome da filla de Campaneiro, que sucedeu o seu pai na propiedade.

Campelos, Os

Os Campelos é o nome dunhas terras de labor situadas ao comezo da Costa da Gándara. *Campelo* é un derivado de *campo* co sufixo diminutivo *-elo* (< latín *-ELLUM*). Neste caso é probable que o topónimo proceda dun apelido idéntico, «De Campelos», que se rexistra en Beade na documentación das Franciscanas de Vigo dos séculos XVII e XVIII. No *Libro de apuntes para cuentas* dos anos 1689-1691, dous foreiros chamados **Andrés de Campelos** e *Domingos da Vila* páganlle a ese convento dous ducados e medio anuais por unhas terras en Beade.

Campo

O substantivo común *campo* é denominación xenérica de 'terra cultivada' e está presente en numerosos topónimos compostos coa estrutura

Canalla

Canalla (< lat. CANALIAM) é un substantivo e adxectivo común ao galego, castelán e portugués. En orixe é un derivado de *can*. Do seu uso como alcume persoal ou familiar temos constancia no topónimo O **Campo do Canalla**, nome dunha propiedade privada na rúa do Seixo, onda o camiño do Corcho, no barrio de Saa. A mesma orixe ha de ter o topónimo O **Camiño da Canalla**, denominación alternativa do camiño da Pousa, no Porto.

Candea, A

Conécese como **A Candea** un conxunto de casas e de terreos que estremen coa rúa da Lagoa e a rúa de Saa. Contén o substantivo común galego *candea*, que en última instancia remonta ao verbo latino CANDERE ‘arder’. *Candea* pode significar ‘materia vexetal seca para prender lume no forno ou na lareira’, ‘amentos do castiñeiro, empregados como combustible’ e tamén ‘vela, cilindro de cera con mecha que se emprega na iluminación’. Dado que no libro do *Real de Eclesiásticos* do Catastro de Ensenada (1752) aparece *La Candea* como propiedade «de la Fábrica de la Iglesia Parroquial de esta feligresía», supoñemos que o topónimo se debe a que o produto ou as rendas desta propiedade se destinaban á provisión de candeas para a igrexa parroquial.

Canastreiros, A dos

É coñecida como **A dos Canastreiros** unha propiedade edificada na rúa de Ramiro Pascual, por detrás do camiño das Presiñas, en Babio. Coma outros que responden ao esquema *a + de + nome persoal*, é un topónimo de propietario, neste caso formado cun sobrenome familiar. *Canastreiro* pode ser derivado de *canastra* ‘cesto, canasta’, acaso aplicado a quen tiña por oficio facer *canastras* de cana ou vimbio, ou ben derivado de *canastro*, unha das denominacións comúns dos hórreos na zona. *Canastra* e *canastro* son derivados de *cana* (< latín CANNA).

Canóniga, A

Coñécese como **A Canóniga** unha área próxima á Volta do Can Grande e ao camiño dos Muiñeiros, en Babio. A construción do *vial* da Universidade (hoxe estrada de Clara Campoamor) ao seu paso por Babio fixo desaparecer un muíño tamén denominado o **Muíño da Canóniga**. Igual ca outros topónimos de Beade, a forma feminina ten valor adxectivo e fai referencia a un propietario, isto é, *A Canóniga* equivale a 'A (propiedade) de Canónigo'. En documentos dos séculos xvii e xviii rexístrase en Beade unha familia que leva o sobrenome ou o apelido de *Canónigo*, que sen dúbida está na orixe destes topónimos actuais. *Canónigo* é o nome castelán do *cóengo* ou membro dun cabido catedralicio. Como no Antigo Réxime exercían señorío na parroquia de Beade o bispo e o cabido de Tui, é verosímil que se lle aplicase o sobrenome de *Canónigo* á persoa que se ocupaba dos intereses do cabido tudense na parroquia.

Canteira, Canteiras

Xa fixemos referencia noutros apartados á importancia que tiveron as canteiras e a extracción e o transporte de pedra na vida económica de Beade e das parroquias veciñas no pasado. Segundo informa o cronista J. Espinosa, no século xix, ao son do acelerado crecemento urbano de Vigo, eran moitos os veciños das parroquias das inmediacións de Castrelos, entre elas a de Beade, que se dedicaban ao carrexo de pedra extraída nas canteiras da zona, nomeadamente as de Porto Loureiro.

O topónimo **A Canteira do Ramiso** daba nome a unha antiga canteira, hoxe inexistente, e contén no seu segundo elemento un sobrenome de propietario, mais descoñecemos a orixe e o significado deste sobrenome. Quizais é unha alteración de *Rabiso*, un topónimo da parroquia de Sárdoma, que puido aplicarse como sobrenome a alguén orixinario ou veciño dese lugar.

Nas terras denominadas **As Canteiras**, entre a rúa da Cavada e o río de Eifonso, na estrema con Bembrive, non hai vestixios aparentes de canteiras, polo que debemos supoñer que o seu nome ou ben deriva dun sobrenome de propietario ou ben é derivado de *canto*, coma o seguinte topónimo.

coñecidas como **Os Cañotales**, que deron nome ao camiño. Boa parte desas coutadas desapareceron nas terras removidas coa construción do novo hospital.

Caramuxo, O

A acepción máis común do substantivo *caramuxo* é a que denomina certo molusco de mar, en forma de caracoliño, coñecido noutras áreas galegas como *mincha* ou *bígaro*. En castelán, ademais desta acepción, o substantivo *caramujo* designa os frutiños da *zarza perruna* (en galego *silva macha*, especie de roseira brava). Pero é posible que a presenza da forma *caramuxo* na toponimia non se deba a ningún deses significados. No Nomenclátor de Galicia figura unha única entidade de poboación chamada *O Caramuxo*: é un núcleo pertencente á parroquia viguesa de Santo André de Comesaña. Na de Beade temos este termo en tres topónimos: **O Caramuxo** (valgada e zona habitada na proximidade do lugar do Porto de Arriba), a **Fonte do Caramuxo** e mais o **Camiño do Caramuxo** (fonte e vía pública no mesmo lugar).

Nunha relación municipal relativa á rotulación de rúas e prazas do ano 1877, figura outro *Caramuxo* no distrito cuarto de Vigo, o correspondente á actual zona vella, segundo sabemos por Gerardo Sacau (1996). Este autor relaciona a orixe do nome dese *Caramuxo* vigués coa venda do mencionado molusco, pero dubida de que sirva a mesma explicación para os outros dous topónimos idénticos localizados no concello de Vigo pero distanciados do mar e da cidade. En efecto, parece inverosímil esa explicación, mesmo para o situado no medio urbano, e supoñemos que todos os topónimos *O Caramuxo* vigueses, coma outros paralelos doutras áreas (no Río de Xaneiro hai unha barriada chamada *O Caramujo*), han de ter a mesma orixe, e esta posiblemente non ten nada que ver coa venda do molusco.

En castelán existe *caramanchón* e *camaranchón* co significado de faiado ou de dependencia onde se almacenan cousas de pouco uso ou inservibles. No pasado este termo designaba tamén un cuberto, alboio, alpendre ou calquera construción destinada a diferentes usos, pero que non vale para vivenda. No capítulo do Quixote onde se nos conta o que lle sucedeu «en la venta que él imaginaba ser castillo» ao enxeñoso fidalgo fixéronlle cama nun *caramanchón*:

molusco. Así pois, resulta verosímil a hipótese de que os topónimos que conteñen a forma *O Caramuxo* e *Caramanchel* deban o seu nome a unha construción (unha caseta, un alboio ou un alpendre) non destinada a vivenda. A vitalidade desta familia léxica no español de América leva a pensar que quizais foron termos traídos polos galegos das primeiras emigracións transoceánicas (no século XVII, na rexión do río da Prata os orixenarios de Galicia xa constituían o grupo máis numeroso de peninsulares), como tamén foron traídos polos galegos outros termos do castelán de América que na península só teñen uso no noroeste (*pocillo*, *baiuca*, *chigre...*), e entre eles un sinónimo dos precedentes, inusual no castelán (o dicionario da Real Academia Española caracterízao como propio de América meridional e de Honduras) pero de uso común entre nós: *galpón*. A localización dos topónimos fainos pensar que eses *caramuxos* e ese *caramanchel* poderían ser *galpóns* onde se traballaba a pedra extraída das canteiras situadas nas estremas de Beade con Matamá e Castrelos.

Carballases ▶ 05. Carballo do Pazo, O

Carballeira ▶ 05. Carballo do Pazo, O

Carballo do Pazo ▶ 05. Carballo do Pazo, O

Carneiras, As

As Carneiras é o nome dunha área contigua ás escolas de Babio, na estrema coa parroquia de Matamá, onde se atopa a entidade de poboación denominada *As Carneiras*. Coma outros topónimos da zona, o plural é relativamente recente, e na documentación antiga adoita aparecer o singular **A Carneira**. Así, no Catastro de Ensenada sitúase nunha pedra chamada *Pena da Carneira* un dos puntos que establecen a demarcación entre Matamá e Beade. Segundo os informantes locais, nesa zona houbo no pasado unha especie de mercado, mais non puidemos confirmar ese pormenor na documentación escrita. *Carneira* e *Carneiras* son probablemente formas derivadas dunha raíz prerromana CAR- ‘pedra, dureza’, coma *Carnota*, *Carnós* e outros topónimos galegos semellantes, e orixinariamente designarían un lugar pedregoso ou abundante en pedras. A mesma área da estrema entre

as dúas parroquias próxima ao núcleo das Carneiras tamén é coñecida co nome de *A Aparicia* ou *A Paricia* (véxase).

Carpiza, A

A Carpiza é o nome dunhas terras no Pinal da Venda, estremando co camiño das Cañoteiras. Descoñecemos a orixe e o significado deste topónimo, mais cremos probable que se trate dun feminino en función adxectiva creado a partir dun apelido de propietario (*A Carpiza* equivale a 'a de Carpizo'). *Carpizo* é apelido de orixe castelá, que ten na provincia de Ávila o seu foco de maior densidade. Segundo a Cartografía dos apelidos de Galicia, do Instituto da Lingua Galega, en Galicia este apelido castelán *Carpizo* unicamente ten presenza significativa no concello de Vigo.

Carraceda, A

Denomínase **A Carraceda** un terreo edificado no ramal do camiño da Batalla que vai dar ao camiño do Cu da Viña, entre As Guinchueiras e Os Campos da Batalla, no barrio da Coutada. *Carraceda* é un fitotopónimo, un nome de lugar que fai referencia á vexetación, neste caso un derivado mediante o sufixo colectivo *-edo, -eda* do substantivo *carrizo*, denominación xenérica de varias especies de plantas herbáceas propias de sitios húmidos ou pantanosos. As características físicas do lugar, aínda na actualidade, fan verosímil esta explicación. Con todo, ao non posuírmos documentación antiga deste topónimo de Beade, debemos admitir tamén a posibilidade de que realmente proceda dun sobrenome ou apelido de propietario, coma tantos outros microtopónimos da parroquia. De ser así, é máis probable que esta *Carraceda* sexa un feminino adxectivo equivalente a 'a de Carracedo' e non un apelido ou un sobrenome coa forma feminina, vista a distribución do masculino e do feminino na toponimia (o Nomenclátor de Galicia recolle trinta entidades de poboación chamadas *Carracedo* e só un feminino *Carraceda*) e, conseqüentemente, no apelido (segundo a Cartografía dos apelidos de Galicia do Instituto da Lingua Galega, o censo de 2006 recolle en Galicia 2341 persoas apelidadas *Carracedo* e ningunha apelidada *Carraceda*).

Carreiro, Carreira

Carreiro e *carreira* son substantivos comúns en galego que designan camiños. Aínda que ambos son derivados de *carro*, o feminino mantivo un significado próximo ao orixinario ‘camiño apto para carros’, en tanto que o masculino pasou a especializarse como ‘camiño estreito apto para persoas ou para o gando, pero non para carros’. En Beade temos o **Carreiro das Forgueiriñas** (véxase *Filgueira*, *Folgueira*), o **Carreiro do Coto** e mais o **Carreiro do Cantón** (véxase *Cantón*) e un feminino **A Carreira** (denominación alternativa do *Camiño do Portelo*, na Coutada).

Carteira, A

A **Fonte da Carteira** son dous canos que aínda hoxe podemos ver botando auga, situados nun carreiro que sae da rúa da Cavada, en dirección ás terras que denominan As Gándaras. Descoñecemos a orixe desta denominación, un derivado de *carto* ou *carta* (< latín *QUARTUM*, *QUARTAM*). Quizais responde a motivacións semellantes ás do seguinte topónimo.

Carto do Viño, O

Coñécense como **O Carto do Viño** unhas terras de labor na Barxa de Abaixo, onda o camiño da Venda para O Porto. O nome ten relación cos tributos ou coas cargas que gravaban as terras, coma outros topónimos da parroquia (véxase, por exemplo, *Dimadeus*). Neste caso, refírese ao foro da cuarta parte da produción de viño que se pagaba polo usufruto dos terreos. Non podemos saber cando se estableceu esa carga sobre esas terras de labor, pero no século XVIII xa era un topónimo consolidado, como vemos no Catastro de Ensenada «en el Carvallo do Pazo y Quarto do viño», «sitio do Carto de Viño», «en el Carto do Viño», «donde dicen Carto do Viño». Nalgunha ocasión figura cunha variante que presenta en feminino o segundo elemento: «un tojal en el sitio do carto da viña», «sitio de Quarto da Viña».

Carrexón

O **Camiño dos Carrexóns** ou o **Camiño da Carrexona** é a denominación popular alternativa para a vía pública oficialmente chamada o *camiño dos Muiñeiros*, en Babio, e ten orixe nun alcume da familia propietaria. *Carrexón*, *Carrexona* son derivados do verbo *carrexar*; o seu emprego como sobrenomes persoais posiblemente ten relación co *carrexo* da pedra extraída das canteiras da zona, pois no pasado eran moitos os veciños da parroquia que se dedicaban a esa actividade.

Casa

O substantivo común *casa* (< latín vulgar *CASAM* ‘cabana’) entra na formación dos seguintes topónimos de Beade: a **Casa Nova** (nome duns campos onde a estrada do Porto), a **Casa dos Furas**, cuxo segundo elemento semella un alcume de familia, acaso relacionado co verbo *furar*, a **Casa das Carballas**, as **Casas Vellas**, a **Casa de Po** (probablemente dun apelido de propietario *Poo*, de orixe luguesa, cántabra ou asturiana), a **Casa de Leirós** (tamén cun apelido de propietario), a **Casa Charrusco** (un sobrenome persoal, quizais relacionado con *charruscar* ‘requeimar, chamuscar’), a **Casa do Chato** (no camiño dos Barros, en Babio, cun sobrenome persoal relativo ao aspecto físico do primeiro portador) e a **Casa de Campaneiro** ou a **Casa de Donata Campaneiro**. Está tamén presente o substantivo *casa*, na forma apocopada *cas-*, en **Casmarcelo** e o **Camiño de Casmarcelo**.

Castañal ► Castiñeira

Castaño, O ► Castiñeira

Castiñeira, Castiñeiro, Castañal

Castiñeiro é o nome común galego da árbore que dá castañas. O seu nome, o mesmo ca a forma feminina *castiñeira*, son derivados do nome da froita (*castaña* < latín *CASTANEAM*) mediante os sufixos *-eiro*, *-eira*.

Na toponimia estes nomes fan referencia á presenza desas árbores no lugar. Antes da difusión do cultivo da pataca, chegado de América, ata a segunda metade do século XVIII as castañas eran un elemento básico da alimentación do pobo galego. En Beade tamén constituían unha das principais producións agrícolas da parroquia, como observamos no Catastro de Ensenada, que rexistra o número exacto de exemplares produtivos de cada souto: «en terreno avierto del lugar da Gandra veinte y quatro castaños» «en el monte baldío que se nombra Porto Loureiro honze castaños». Ademais dos que conteñen o substantivo *souto* (véxase), os seguintes topónimos son testemuña da antiga abundancia de castiñeiros en Beade: **A Castiñeira** (campos de labradío no Coto, Abalde, entre o camiño das Pedras e o camiño da Garula); **A Castiñeira** (terras e casa no camiño do Romeu, no Carballo do Pazo); **A Castiñeira** (campos arredor do camiño das Castiñeiras, no Porto, á beira do parque tecnolóxico); **Camiño da Castiñeira** (carreiro que une a estrada da Venda co camiño do Ramón dos Pinos, no Carballo do Pazo); **As Castiñeiras** (campos de labradío onda o camiño das Castiñeiras e a Cortiña de Saa); **Camiño das Castiñeiras** (no barrio do Porto); **Fonte das Castiñeiras** (no Carballo do Pazo); **Camiño do Castiñeiro** (no Carballo do Pazo) e **Os Castiñeiros** (campos de labradío no Carballo do Pazo, entre o camiño do Castiñeiro e a rúa de Ramiro Pascual).

Tamén fai referencia á presenza de castiñeiros o derivado colectivo mediante o sufixo *-al* (< latín *-ALE*), *castañal*. Témolos nos nomes do **Camiño do Castañal** (na Pena), **O Castañal** (terras arredor do camiño do Castañal) e da **Rúa do Castañal** (no rótulo «Rúa Castañal», desde a estrada do Porto ata a estrada dos Seixiños).

Segundo os informantes locais, tamén fai referencia a un castiñeiro que había no lugar o nome da zona coñecida como **O Castaño**, un recanto de casas que estrema co camiño do Frascuelo e coa rúa de Ramiro Pascual, no Carballo do Pazo. Engaden que no pasado a parroquia de Beade celebraba nese lugar do Castaño unha festa tradicional en honor de Santa Ana.

Castor

Castor é un nome persoal masculino. Aínda que tamén se escoita este nome con acento na primeira sílaba, por imitación do nominativo

latino *Cástor* (polo nome dos personaxes mitolóxicos *Cástor* e *Pólux*, os xémeos do zodíaco), a forma tradicional galega (e tamén castelá) deste nome persoal é aguda ou oxítona, co acento na sílaba final, pois procede do acusativo latino *CASTOREM*. Está presente no nome da fonte chamada a **Fonte de Castor**, no camiño da Barreira, na Gándara. Segundo os informantes, trátase dun topónimo recente, pois antes era coñecida como a **Fonte Nova**.

Catro Camiños ► Camiño / Cruz, Cruceiro

Cavada, Cachada, Vesada, Asucada

Estas formas e outras de significado equivalente (*rotea* ou *arrotea*, *anovado* etc.) están presentes en topónimos que foron aplicados no pasado a terras gañadas ao monte para destinalas a labores agrícolas, especialmente nos séculos XVII e XVIII, cando os novos produtos chegados de América (primeiro o millo, logo a pataca) alteraron sensiblemente a agricultura e a paisaxe.

Os derivados do verbo *cavar* (< do latín *CAVARE*) son habitualmente formas femininas do participio. Repítense en Beade en **A Cavada** (terras de labor onda o río das Freixas, próximas á estrema coa parroquia de Sárdoma), **A Cavada** (terras na rúa do Lombeiro, na Pena), **Rúa da Cavada** (vía pública na estrada de Abalde á Pouleira), **Camiño da Cavadiña** (vía pública no mesmo lugar), **As Cavadiñas** (terras de labor no camiño do Cu da Viña). Estes e outros topónimos semellantes atopámoslos documentados no século XVIII no Catastro de Ensenada para Beade: «una dehesa (...) en la Cavadiña», «sitio de la Cavadiña», «sitio da Cavadiña», «en la Cavada», «donde dicen Cavada Vella», «en la Cavada Bella», «sitio da Cavada»...

Un sinónimo de *cavada* é *cachada*, substantivo procedente do participio do verbo *cachar*, derivado de *cacho* 'fragmento, pedazo' (< latín **CACCU*LU). Na acepción presente na toponimia, *cachar* significa 'britar, romper monte, amansar terras bravas', e designa igualmente terras incultas ou de arboredo que foron aradas para o cultivo. Temos en Beade os seguintes topónimos que conteñen estes substantivos: **A Cachada** (área de monte na parte alta da estrada dos Seixiños), **As Cachadas de Arriba** (na parte alta da precedente), **Rego da Cachada**

(onda as anteriores), **A Cachada de Arriba** (terreos ao final do camiño do Covelo), **A Cachada de Abaixo** (terreos ao norte do anterior). Xa os rexistramos en 1752 no Catastro de Ensenada: «sitio da Cachada», «en la Cachada», «sitio da Cachada Nova», «en las Cachadas» etc.

Co mesmo significado de *cachada* tamén ten certa presenza na toponimia a forma *cacharela*, que pode ser un derivado directo de *cachar* ou ben unha alteración do diminutivo *cachadela*, quizais por interferencia do común *cacharela* ‘fogueira’. Así e todo, nos **Campos do Cacharelo** (nas Longas, en Babio, preto da estrema con Matamá e o centro de saúde), o segundo elemento podería ser un alcume ou un sobrenome de propietario.

Un terceiro termo equivalente a *cavada* e a *cachada* é *vesada*, participio do verbo *vesar* ‘arar’, procedente do latín *VERSARE*, ‘arar, remover a terra para cultivala’. En latín recibían o nome de *versos* os sucos paralelos trazados polo arado na terra, e por extensión ou en uso metafórico, este termo agrícola pasou a aplicarse ás liñas da escrita, especialmente na poesía, e de aí procede o significado habitual do substantivo *verso*. En galego recibe o nome de *vesadoiro* (< latín *VERSATORIUM*) unha especie de arado grande, destinado a romper monte nunca antes labrado. Unha *vesada* é, polo tanto, unha terra arada gañada ao monte para dedicala a cultivos. Está presente este nome en **As Vesadas** (terras de labor onda o camiño das Castiñeiras, en Saa) e outras **As Vesadas** (campos de labradío na estrada do Porto, ao final do camiño das Cañoteiras). No Catastro de Ensenada rexistramos estes topónimos e outros semellantes: «sitio das Vesadas», «sitio de Besadas», «de Vesadas», «en la Besadiña», «situacion das Vesadas», «sitio de Besadas», «sitio das Vesadas», «da Vesadiña» etc.

Se os topónimos precedentes se explican polo significado orixinario de *verso* ‘suco ou sulco que abre o arado na terra’, os derivados destes sinónimos (*suco*, *sulco*) tamén deixan pegada na toponimia co mesmo significado. En Beade temos un exemplo en **As Asucadas**, nome dunhas terras de labor próximas a Dornelas. Igual que acontece con outros topónimos que en orixe tiñan forma singular e na actualidade se empregan en plural, este tamén figura en singular no século XVIII, cunha vacilación nas grafías que amosa que daquela xa non era unha palabra transparente: «sitio de Azucada», «da Sucada», «tierra en el sitio da Azucada», «Axucada» etc.

Cerdeiras, As

As Cerdeiras é o nome dun pequeno campo de labradío no camiño da Galeota, a carón do denominado Cocho das Canas, no barrio do Porto. Parece facer referencia á presenza no lugar da árbore chamada *cerdeira* (do latín CERESARIA), a árbore que dá cereixas. As cereixas constitúen un dos produtos característicos da parroquia de Beade. Con todo, o feito de rexistrarmos o apelido *Cerdeira* en Beade na documentación histórica relativa a propiedades localizadas no barrio do Porto obríganos a admitir a posibilidade de que o topónimo conteña un apelido de propietario.

Cerqueiras, As

Coñécense como **As Cerqueiras** un conxunto de campos de labradío con algunhas casas no barrio de Saa, a ambos os lados da rúa da Lagoa e estremando co camiño da Brea. O topónimo semella facer referencia á presenza ou á abundancia no lugar de exemplares da variedade de carballo chamada tamén *cerqueiro* ou *cerquiño*. O nome desta especie é un derivado do nome latino do carballo, QUERCUS. Na actualidade non hai vestixio de arboredo nesa zona, toda ela ocupada por campos cultivados ou ermos, polo que cautamente debemos admitir tamén a posibilidade, menos probable, de que o topónimo conteña un apelido de propietario ou un derivado de *cerca* ‘sebe, muro, valado’. Atopamos este topónimo no Catastro de Ensenada con variación de formas: «sitio da Cerqueira», «sitio de Cerqueiras». Se o topónimo actual é en efecto sobrevivencia dunha carballeira de cerquiños nun tempo do pasado máis ou menos remoto, a súa área chegaba ata o río de Eifonso, pois no Catastro de Ensenada, un veciño de Bueu era propietario dun muíño «en el sitio de Zerqueiras» na parroquia de Sárdoma.

Chabarras, As

A actual **Rúa das Chabarras** toma o seu nome dunhas propiedades próximas ao Camiño Real coñecidas co nome de **As Chabarras**. É un topónimo de apariencia opaca, pois non ten correspondencias nin na

toponimia nin no léxico galegos. Dado que nos nomes das terras de labor da parroquia de Beade é frecuente o emprego dun feminino derivado do nome masculino do propietario, é verosímil que *As Chabarras* significase orixinariamente ‘As de Chabarro’, un sobrenome. Cabería a posibilidade de que fose unha alteración de *chibarro* ‘cabuxa, cabrito’, ‘certo peixe mariño’, xa que temos constancia do emprego deste zóonimo, derivado de *chibo*, *chiba* ‘cría da cabra’, como alcume en galego e en portugués. Non obstante, existe ou existiu en Aragón un apelido *Chabarro*, *Chavarro*, pois malia que non se rexistra na actual cartografía de apelidos españois do Instituto Nacional de Estatística (INE) (<http://www.ine.es/>), podemos atopalo na documentación do Arquivo Histórico Nacional ofrecida polo Portal Pares (<http://pares.mcu.es/>); por exemplo, un «Vicente **Chabarro**, carpintero, natural y vecino de Alcañiz (Teruel)», xulgado pola Inquisición de Zaragoza en 1781.

Chan

No galego occidental conflúen nun mesmo resultado *chan* as formas correspondentes ao latín *PLANUM* e mais *PLANAM*, de xeito que é o artigo o que permite saber se estamos ante un masculino *O Chan* ou un feminino *A Chan* (no galego estándar, *Chá*). Ambas as formas designan na toponimia espazos caracterizados pola súa condición de chairas máis ou menos extensas. O masculino e o feminino teñen practicamente o mesmo significado, aínda que o feminino adoita empregarse para áreas planas situadas en monte ou en áreas de orografía moi irregular, en tanto que o masculino ten un emprego moito máis xenérico. Na parroquia de Beade recolleemos os seguintes exemplos: **As Chans** (área do monte de Beade, onde se volve máis chan; inclúe o parque forestal de Beade, o campo de fútbol e por debaixo deste), o **Camiño das Chans** (toma o seu nome do topónimo precedente; chega ata o parque forestal e separa as parroquias de Beade e de Bembrive, no barrio do Porto), **A Chan** (campo triangular que estrema co camiño do Coto, a rúa da Lagoa e o camiño do Facho e remata no chamado Carreiro do Coto), **A Chan da Vella** (terras situadas ao norte do camiño da Barreira), **O Chan da Merla** (área edificada que estrema co camiño dos Barros e o actualmente chamado camiño de Dimadeus), **O Chan de Ferrán** (área chan onda o camiño dos Barros e o Lugar da Tía Sabel) e **O Chan do Pateiro** (chaira

de propietario *Charrusco*, posiblemente relacionado co verbo *charruscar* (ou *churuscar*, *churrascar*) ‘requeimar’.

Chato

A *Casa do Chato* é unha propiedade no camiño dos Barros, en Babilio. Constitúe outro exemplo de topónimo formado a partir dun sobrenome de propietario, neste caso co adxectivo *chato* ‘de nariz pequeno ou pouco prominente’.

Chavo, O

É coñecido como **O Chavo** un campo de labradío situado ao final da rúa da Alza, estremando coa porción de monte do camiño dos Seixiños. O topónimo contén probablemente o substantivo castelán *ochavo*, nome dunha antiga moeda española de moi pouco valor que circulou desde o século XVII ata mediados do XIX. Esta moeda debe o seu nome ao feito de que en orixe valía unha oitava parte dunha onza. Descoñecemos a motivación exacta do emprego deste substantivo para denominar unhas terras; quizais se aplicou en sentido figurado para referirse ás pequenas dimensións da propiedade, á pouca renda que pagaba ou a algunha outra razón semellante, pois o chavo era unha moeda de exiguo valor. Debe de ser un topónimo relativamente recente, talvez de comezos do século XX, pois non consta no Catastro de Ensenada nin no *Libro de afanegados de Beade*.

Chouso, O

Chouso, *chousa* son o resultado galego do latín *CLAUSUM*, *CLAUSAM*, participio do verbo *CLAUDERE* ‘pechar, cerrar’. Na fala de moitas áreas de Galicia o feminino *chousa* segue a ser unha palabra de uso frecuente para designar unha propiedade, particularmente de monte, cercada ou pechada sobre si. En áreas do galego occidental, nos topónimos que conteñen estas formas pode chegar a imponse unha pronunciación *Chouzo*, por interpretar erradamente o S como efecto do seseo. É o que

O Cochiño, O Cochiño da Pereiriña e mais **O Cochiño da Veiga de Abaixo**, este último contiguo das Veigas do Outón. Os informantes lembran tamén **O Cocho da Igrexa** ou **O Cocho do Adro** a carón da igrexa, onde agora se fai o baile da festa de Beade. **O Cocharelo** (viña na rúa da Cavada) semella un derivado de *cocho* con dobre sufixación en *-aro* e *-elo*, coma en *coto-cótaro-cotarelo*, mais tamén podería ser o resultado dun cruzamento de *cocho* cun antigo *cacharelo* (emparentado con *cachar, cachada*).

Cometerra, Os de

Coñécese co nome de **Os de Cometerra** unha propiedade entre o camiño de Pasales e o camiño das Barallas, no barrio de Babio. Coma outros compostos do verbo *comer* e mais un substantivo, semella un alcume familiar de carácter humorístico e orixe anecdótica.

Concello

Leva o nome de **Camiño do Concello** unha vía pública que vai desde a estrada do Porto ata a estrada da Venda. Non rexistramos este topónimo na documentación antiga e descoñecemos a motivación que lle deu orixe. Aparentemente contén o substantivo *concello* (< lat. CONCILIUM), quizais en referencia á entidade administrativa que abriu ou reparou o camiño, pero nunha área de seseo coma esta podería tratarse tamén do substantivo *consello* (< lat. CONSILIUM).

Coquetas

O Lugar dos Coquetas é unha propiedade edificada que estrema coa rúa de Ramiro Pascual, o camiño do Muiñeiro e o camiño de Rosalía, en Babio. *O Coquetas* semella un sobrenome da familia propietaria. Ignoramos se ten relación co adxectivo *coqueto, coqueta* ou co nome do moble chamado *coqueta*, ou se acaso ten algo que ver con algunha característica da fala do primeiro individuo a quen se lle aplicou ese alcume.

Corcho, O

O **Camiño do Corcho** é o nome dunha vía pública transversal da rúa do Seixo, en Saa, onde tamén dá nome ao **Monte do Corcho**. Descoñecemos a orixe e o significado exactos do segundo elemento destes topónimos, que aparentemente conteñen o substantivo castelán *corcho* ‘cortiza’. Quizais fai referencia á presenza de sobreiras no lugar ou a algunha actividade relacionada coa cortiza.

Coro, O

É coñecida como **O Coro** ou a **Casa do Coro** a casa de pedra que fai esquina na rúa do Seixo coa rúa das Chabarras, en Babio. Era unha antiga escola pública onde se celebraban diversas actividades sociais e culturais, como os ensaios do coro que lle deu nome. Algúns informantes dixéronnos que antigamente, sen precisar datas, nesa casa «organizaban os comunistas reunións clandestinas».

Corno, Cornucho

A presenza do substantivo *corno* (do latín CORNUM) e os seus derivados na toponimia adoita facer referencia a prominencias no terreo, normalmente pétreas (coma a famosa *Pena Corneira*, na comarca do Ribeiro de Avia), mais tamén pode designar pequenas propiedades debido á súa forma, longa e aguzada, tal como se empregan *rabo* ou *manga* e os seus derivados con valores semellantes (como vemos en *Rabela*, *Manguelas* ou *Manguelas* etc.). Algunha destas motivacións debeu orixinar o nome da área chamada o **Campo do Corno**, situada por detrás do aparcadoiro da asociación de veciños, na Coutada, a menos que o segundo elemento sexa un alcume de propietario, como sucede noutros casos. O mesmo podemos dicir doutro derivado de *corno* presente na toponimia de Beade: a **Fonte do Cornucho**, nome dun lavadoiro (*lavadoiro*, na fala local) situado en Abalde, ao comezo do carreiro coñecido por algúns veciños como o *camiño da Barxiña*. Este lavadoiro tamén se coñece como a *Fonte do Galomacho*. Aquí *cornucho* tamén podería ter en orixe un significado de ‘recuncho, currunchos, recanto, esquina’.

Correa

O nome común *correa* ‘tira de coiro ou doutro material semellante’ empregouse como alcume, aplicado posiblemente a persoas de constitución magra, e consolidouse como apelido. Este apelido ten presenza en Beade desde hai centos de anos, e aparece reiteradamente na documentación histórica dos séculos XVII, XVIII e XIX relativa á parroquia. Do apelido *Correa* de antigos propietarios han de proceder os topónimos a **Volta Correa** (curva pronunciada no camiño do Facho, en Abalde), **O Cocho Correa** (nas inmediacións das Campaceiras) e mais o *Camiño de San Correa* ou **Camiño de Sancorrea** (vía que vai da rúa do Coto ata o camiño do Facho), que interpretamos como alteración dun orixinario *Xan Correa*, onde o nome persoal *Xan*, variante popular de *Xoán*, acabou derivando no apócope de *santo*, o que indica que o topónimo xa non resultaba intelixible para os falantes.

Corredoura, A

Está presente este substantivo no topónimo **A Corredoura**, nome duns terreos no Porto, inmediatos á primeira casa do actual camiño da Latiña. *Corredoura* é a variante local, característica do galego da diocese tudense e doutras áreas suroccidentais, correspondente ao galego común *corredoira*. Este substantivo aparece como CURRITORIA OU CORRITORIA no latín dos documentos medievais, e é un derivado do verbo *correr* (latín CURRERE). Designa un camiño entre valados e herdades que permite o paso de carros. O Nomenclátor de Galicia recolle máis de sesenta entidades de poboación chamadas (A) *Corredoira* ou (As) *Corredoiras*, mentres que a variante *Corredoura* só está presente no nome de dous núcleos de poboación nos concellos de Salvaterra de Miño e de Tui. Esta zona chamada *A Corredoura*, no Porto, rexístrase con ese nome en 1752 no Catastro de Ensenada: «una tierra (...) en la Corredoura», «sitio da Corredoura», «donde llaman la Corredoura».

Cortiña, A

O substantivo común *cortiña*, derivado de *corte* (< do latín vulgar CORTEM), e este do latín clásico COHORTE(M) ‘recinto, curral’, designa en

Cova, A; Covelo, O

É coñecida como **A Cova** unha zona de campos, a maioría sen cultivar, con prados, caneiros, matorral e arboredo, no espazo que vai de leste a oeste dende o camiño de Dornelas ata o inicio do camiño dos Marzos. Dado que non hai na zona ningunha cova nin mina de auga, cremos que neste caso *cova* (< do latín hispano *COVAM*, un celtismo) non está como substantivo, senón como o feminino do adxectivo *covo*, *cova* ‘cóncavo, afundido’, e fai referencia á orografía da zona, en acusado declive. O correspondente masculino, en forma diminutiva, atopámolo en **O Covelo**, nome das terras situadas ao final do **Camiño do Covelo**, na Coutada. **O Covelo das Pedras** é o campo situado a continuación do Covelo, cara ao oeste. Tamén neste caso é evidente o significado orográfico do topónimo, pois designa áreas situadas no fondo dunha pendente pronunciada.

Crego, o Lugar do ► Cura

Cruz, Cruceiro

O substantivo feminino *cruz* (< latín *CRUCEM*) ten moita presenza na toponimia. Responde a dúas motivacións principais: ou ben designa unha encrucillada de camiños (unha *cruz* de camiños, o masculino un *cruce* é denominación recente), e entón estamos ante un topónimo viario, ou ben fai referencia á presenza no lugar dunha cruz, símbolo cristián, realizada en pedra ou en calquera outro material, e entón sería un haxiotopónimo ou topónimo relativo aos cultos relixiosos. Mais como a tradición adoitaba erguer cruces e cruceiros nas encrucilladas, os topónimos resultan así duplamente motivados pola realidade física que designan. Na toponimia de Beade as encrucilladas viarias adoitan denominarse co castelanismo *cruce* (masculino): o **Cruce de Babio**, o **Cruce do Porto**. Está presente o feminino en a **Coutada da Cruz** ou a **Cruz do Canizo** (do Caniso), nome da área onde se encontra a encrucillada da rúa do Falcoído co camiño do Gualdino, no Porto.

O derivado co sufixo *-eiro*, *cruceiro*, adoita designar o monumento de pedra consistente nunha cruz no alto dunha columna. En Beade témolo no **Camiño dos Cruceiros** (nome tradicional do actual camiño

da Quinta, en Babio) e o **Lugar dos Cruceiros**, núcleo habitado arredor dese camiño. Segundo os informantes locais, o nome débese a que existían antigamente nese sitio tres cruceiros de pedra (hoxe só hai un), e no pasado discorría por ese camiño unha procesión de Semana Santa.

Outra denominación alternativa dunha encrucillada, neste caso mediante un numeral, témola no topónimo **Catro Camiños**, que designa a confluencia do camiño da Canicouva, o camiño do Norberto e a rúa de Babio.

Cu da viña, O

Entre os usos toponímicos do substantivo *cu* (< do latín *CULUM*) é relativamente frecuente o que serve para designar camiños cegos, ou sen saída, isto é, que dan acceso a lugares dos cales só é posible saír pola mesma vía de entrada. Ten paralelo no francés *cul-de-sac* ‘camiño cego, rúa sen saída’. Na actualidade segue sendo un camiño cego (o asfalto cesa de súpeto no seu remate) o chamado **Camiño do Cu da Viña**, que aínda hoxe vai entre viñas, campos de millo, canavais e salgueiros nas inmediacións do camiño de Dornelas, na Coutada. No seu tramo inicial, á beira do camiño, consérvanse o **Lavadouro do Cu da Viña** ou a **Fonte do Cu da Viña** e mais a **Presia do Cu da Viña**. Son coñecidos así mesmo como **O Cu da Viña** os campos de labor situados na parte alta dese camiño ata a encrucillada co camiño de Dornelas.

Cunquiño, O

O Cunquiño é un campo de labradío situado na parte central da rúa da Cavada, entre o camiño da Pedra e o coñecido como camiño da Garula, no barrio de Abalde. Contén o substantivo *cunco*, masculino de *cunca* (< latín *CONCAM*), pero descoñecemos a motivación do topónimo. Os dicionarios recollen *cunco* como nome de diversos recipientes (para recoller o viño, para darlles de comer aos animais...). O topónimo quizais fai referencia á orografía cóncava do lugar, mais tamén podería aludir ás pequenas dimensións da propiedade, pois *cunco* e o feminino *cunca* ou *conca*, coma outros nomes de recipientes (o máis coñecido é o *ferrado*) tamén foron usados como medidas de capacidade e de superficie.

Cura

Son coñecidas como a **Casa do Cura** dúas casas, unha a carón da outra, situadas na parte alta do camiño do Cu da Viña, na Coutada. A **Coutada do Cura** era o nome dunha propiedade onda o camiño das Campaceiras, nos terreos que hoxe levou o hospital. En ambos os casos, os topónimos deben de facer referencia a un propietario que era sacerdote. No primeiro, a veciñanza identifica cada unha das casas como a **Casa do Cura Nova** e a **Casa do Cura Vella**. Un sinónimo *crego* (< latín CLERICUM) está presente no nome da propiedade denominada o **Lugar do Crego** ou o **Lugar da Peteta**, situada no recanto entre a rúa de Babio, o camiño de Rosalía e a rúa de Ramiro Pascual, en Babio.

Curtiña ► Cortiña

Demo, O

A presenza do nome do *Demo* na toponimia pode responder a diferentes motivacións. A máis frecuente é a súa aplicación a tramos dun camiño moi costentos ou moi estreitos que ofrecían dificultades ou perigo para o paso de carros, de animais ou de persoas. Dado que o nome do *demo* tamén se ten empregado como alcume satírico de persoas, podemos atopalo así mesmo en topónimos de posesor ou de propietario. Esta última é a motivación dos topónimos a **Volta do Demo**, a **Fonte do Demo** e mais a **Viña da Volta do Demo**, tamén chamada a **Viña do Demo**, na estrada da Coutada, pois aseguran os informantes que *Os do Demo* ou *Os Demos* era o alcume dunha familia que vivía na zona.

Devesa, A; Devesas, As; Devesiña, A

Na toponimia galega, o substantivo *devesa* (< lat. DEFENSAM) adoita ter o significado de 'bosque (habitualmente de carballos) en terreo comunal'. Moitos dos lugares que portan este nome, especialmente nas proximidades do litoral, son antigas *devesas reais*, carballeiras en monte de man común (ou sexa, expropiadas á parroquia en nome do rei) destinadas en orixe a fornecer madeira para a construción naval.

Na fala sobrevive como *Dimadeos* e *Dimadeus*. Na rotulación municipal aparece cun artigo («Os Dimadeos», «Camiño dos Dimadeos») que non rexistramos noutras fontes escritas e que debeu de xurdir dunha falsa interpretación do topónimo como un plural. As formas con que o recolle o Catastro de Ensenada en 1752 darnos luz para a súa interpretación, pois alí figura como «Dizmadeus», «sitio de Dizmadeus», «en Dizmadeus», «sitio de Diezmo a Deus».

O *dizmo a Deus* ou simplemente *dizmo* (tamén chamado *dízimo*, *décimo* ou *desmo*, castelán *diezmo*) era un tributo polo cal a Igrexa percibía cada ano a décima parte de todos os produtos da terra, así agrarios como pecuarios. Instituído na Alta Idade Media en Europa occidental seguindo o modelo dos tributos relixiosos dos antigos israelitas, tivo vixencia durante séculos e constituíu unha sólida fonte de ingresos para a Igrexa católica. Nas primeiras décadas do século XIX, a vontade de abolir este tributo formou parte do programa de reformas da agricultura das políticas liberais (foi suprimido polas Cortes de Cádiz e a Constitución de 1812 e restaurado varias veces, ata a abolición definitiva durante a rexencia de Espartero en 1840).

No Antigo Réxime, segundo se advirte na resposta á cuestión número 15 do Interrogatorio xeral do Catastro de Ensenada (1752) desta parroquia, todas as terras do termo parroquial de Beade estaban suxeitas a este tributo (advírtase que daquela tamén se incluía na relación de Beade a entidade de poboación de Moledo, hoxe pertencente á parroquia de Sárdoma): «que sobre las tierras del termino está impuesto el diezmo eclesiastico que perteneze de por mitad al obispo de Tuy y al abad párrocho de la poblacion, excepto el de las del lugar de Moledo, que corresponde al Comendador de Beade del Horden de San Juan, Don Phelipe de Bargas».

Dado que todas as terras da parroquia estaban sometidas a el, podería parecernos estraño que se recorre a referencia a este tributo para dar nome a unhas propiedades. Debemos ter en conta que cando unhas propiedades eran caracterizadas como de *dizmo a Deus* ou de *dízimo a Deus*, significaba que estaban exentas de calquera outra carga, renda ou foro. Con ese significado atopamos a expresión na documentación antiga, por exemplo, en diplomas de San Clodio do Ribeiro dos séculos XIII a XV:

quanto eu y ajo et podia auer de meu dereyto, tan ben de foro como **de dizimo a Deus** (n.o 212, ano 1286).

Eifonso

O río que serve de estrema entre as parroquias de Beade e de Bembrive recibe hoxe a denominación de **Río de Eifonso**. No Catastro de Ensenada aparece comunmente como río de San Cibrán, polo nome do monte onde ten nacemento. Cremos que a súa denominación actual ten orixe nun muíño coñecido como *De Eifonso*, que consta nese castastro e que constitúe a motivación do nome da área aínda hoxe coñecida como o **Muíño de Eifonso**, compartida coa parroquia de Bembrive, nas dúas beiras do río, e do da veciña ponte chamada a **Ponte de Eifonso**, na estrema entre as dúas parroquias. Desde ese muíño debeu de estenderse a denominación ao resto do curso do río, que recibe as augas do río de Babio e vai desaugar no Lagares ou Sárdoma. O viaduto da autoestrada de Vigo a Baiona (AG-57) tamén recibe o nome de **Viaduto do Río de Eifonso**, ou, segundo o rótulo da propia autoestrada «Ponte do río Eifonso».

O nome medieval de orixe xermánica *Adefonsus* deu como resultado común en galego *Afonso*. *Eifonso* podería ser outro resultado de *Adefonsus*, variante de *Afonso*, pero non parece verosímil ese resultado anómalo precisamente nunha área onde tivo notable presenza *Afonso* como nome e apelido, hoxe este castelanizado como *Alonso* (véxase o que dicimos no topónimo **Os Alonsos**), polo que cremos que o nome actual o **Muíño de Eifonso** é unha alteración fonética dun antigo o **Muíño de Afonso**, relaxado o hiato /-de-a-/ en ditongo -dei-. A documentación antiga poderá confirmar ou desmentir esta explicación. No século XVIII apelídase Alonso (ou así consta en Ensenada) un dos propietarios dese muíño, que é denominado «**de Yfonso**».

Eigón

Na documentación municipal e na rotulación viaria aparece como **Camiño Eixón** un camiño que no pasado comunicaba a zona das Barrallas, en Beade, cos núcleos das Coutadas e Macal, na parroquia de Castrelos. Hoxe o *vial* da Universidade ou estrada de Clara Campoamor atravesa esa zona e corta o camiño na súa parte leste, a correspondente a Beade, de xeito que o camiño do Eixón só conserva funcionalidade a occidente do *vial*, na parte de Castrelos. Así e todo, a referencia ao

Eixido, O; Enxido, O

Do latín EXITUM ‘saída’, participio do verbo EXIRE ‘saír, ir fóra’ procede o galego *eixido*, paralelo do castelán *ejido*, nomes que en orixe designaban o terreo inmediato á casa, habitualmente con horta, viña e árbores froiteiras. No século XVIII, cando se realizou o Catastro de Ensenada, unha parte considerable das vivendas da parroquia contaban co seu *eixido* particular ou constituían un *lugar*, nun hábitat disperso que difería moito do hábitat de vivendas formando rúas propio do urbanismo vilego.

Na actualidade, a profunda alteración da paisaxe de Beade por mor da edificación fixo desaparecer case todos eses espazos tradicionais. Na fala local, coma en todo o galego tudense e noutras áreas, *eixido* presenta unha variante con nasal *enxido* ou *inxido*, resultado da alteración do ditongo decrecente (algo semellante ao que acontece na conxugación verbal, onde as formas do galego común *sei, cantei, levarai* presentan as variantes *sen, cantén, levarén*). Temos este substantivo nos topónimos **O Enxido** (parte do terreo da Xouba de Arriba, no camiño da Vaca Morta, na Coutada), **O Enxido** (o terreo no exterior dunha casa no camiño de Dornelas, na Coutada), **O Enxido** (área no camiño da Pena, fronte á Eira Vella), **O Enxido** (saído dunha casa entre o camiño das Presiñas e a rúa de Ramiro Pascual, en Babio) e **O Enxido** (terreo dunha vivenda no Caramuxo, no barrio do Porto). Outros topónimos con este substantivo que rexistramos na documentación antiga non sobreviviron ata hoxe.

Ervellido, O

É coñecida como **O Ervellido** unha área do Carballo do Pazo, nas inmediacións da vía pública denominada **Camiño do Ervellido**.

Ervellido é un fitotopónimo, un nome que fai referencia á flora. Neste caso, un derivado de *ervella* ou *ervilla* (do latín ERVILIAM) ‘chícharo’. Adoita escribirse erradamente con H- inicial, talvez porque se interpretou como un nome relacionado con *herba* ou co castelán *hervir* ‘ferver’ (sucede o mesmo coa entidade de poboación chamada *Os Ervillás*, en Vincios, outro topónimo derivado de *ervilla* ou *ervella*, que habitualmente se ve escrito como *Os Hervillás*). Na relación de foros que o convento de San Domingos de Pontevedra tiña na parroquia de Beade

STRATA(M) ‘vía ou camiño empedrado ou estrada de laxes’. Ese é o significado que mantivo ao longo dos séculos, e só en épocas recentes adquiriu o significado común actual ‘camiño ancho e asfaltado, xeralmente de dobre dirección, destinado á circulación de vehículos automóbiles’. Ademais dos topónimos onde *estrada* se emprega como denominación xenérica de vía pública para tránsito rodado (**Estrada da Venda, Estrada do Porto, Estrada de Clara Campoamor...**), na toponimia de Beade temos este nome en **A Estrada**, nome dunha zona habitada no barrio de Babio, que abrangue os campos de Dimadeus e mais Souto do Chan. A motivación deste topónimo **A Estrada** ha de ser a mesma ca a dos seus equivalentes A Brea e o Camiño Real, isto é, fai referencia á antiga estrada ou camiño real de Tui a Vigo por Castrelos (véxase *Camiño Real*).

Estripeiral, O

Coñécense como **O Estripeiral** uns campos de labradío onde o camiño do Concello, no Carballo do Pazo. O nome é un derivado colectivo de *estripeiro* (do latín STIRPARIU). O *estripeiro* ou *estripo* é un ‘arbusto espiñoso, bravo, da familia das rosáceas, de flores brancas e aromáticas, e de froito non comestible que se usa para enxertar’. É moi abundante en todo o val de Fragoso e non é insólita a presenza deste nome e dos seus derivados na toponimia. Este atopámolo rexistrado no *Libro de afanegados de Beade* de 1812 como *O Estripeyro* e *O Estripeyral* e dedicado a labradío.

Eucaliptos, Os

Coñécese localmente como **Os Acolitos** (deformación popular de *Os Eucaliptos*) un terreo en pendente poboado destas árbores e situado na parte de atrás do camiño do Corcho, entre este e o camiño da Casa Vella, no barrio de Saa.

Facho, O ► 09. Facho, O

Camiño Real. *Ferreirito* é un diminutivo de *ferreiro*, mediante o sufixo *-ito*, propio do castelán e usado tamén en portugués, pero insólito en galego, polo que quizais foi empregado aquí con intención burlesca, xa que probablemente se trata dun alcume de propietario.

Figueira, Figueiras ► 10. Figueirós

Figueiró, Figueirós ► 10. Figueirós

Filgueira, Folgueira

Os informantes recoñecen co nome de *A Frigheira* ou *A Forgheira* unha fileira de campos (hoxe ocupados por edificacións) ao longo da vía denominada oficialmente Camiño do Lago, no barrio do Carballo do Pazo, dende a estrada do Porto ata o camiño do Romeu. Así mesmo, unha área contigua é recoñecida por algúns veciños como *As Forgueiriñas*, *A Forgheira de Abaixo*, *A Frigueiriña de Abaixo*. Dáse a mesma variabilidade de denominacións no nome do camiño chamado *Carreiro das Forgueiriñas* ou da *Forgheira / Frigheira de Abaixo*. Interpretamos que estes nomes son alteración de **As Filgueiriñas**, **A Filgueira de Abaixo** e **Carreiro das Filgueiriñas** ou **Carreiro da Filgueira**, e que corresponden ao mesmo lugar que aparece como *Filgueira* e *A Filgueira* na documentación escrita (no Catastro de Ensenada: «dos cavaduras (...) al sitio da Filgueira, en el carballo do Pazo»). O topónimo facía referencia, na súa orixe, á flora espontánea do lugar, pois *filgueira* significa ‘fenteira, fental, lugar onde medran os fentos’. *Filgueira* é unha das formas galegas correspondentes ao latín *FILICARIAM*, derivado de *FILICTUM* ‘fento’.

Filomena

A da Filomena ou a **Finca da Filomena** é un campo de labradío que ocupa o espazo que vai da estrada da Coutada ata o camiño da Barreira, a continuación do Lugar da Meana, na Gándara. Contén o nome persoal feminino *Filomena*, formado a partir do grego *FILOMELA* ‘amante da música’, nome do reiseñor. O substantivo *finca* é considerado un castelanismo en galego.

Fonte da Quinta (dous lavadoiros e unha presa nunha propiedade privada chamada A Quinta, preto da estrada da Coutada e do camiño de Alén)

Fonte da Venda (fonte en Babio)

Fonte da Vila (nome que recibía a actualmente denominada *Fonte do Talló*, nos Cruceiros, Babio, e que na actualidade sobrevive como nome de campos e dun grupo de casas fronte ao camiño de Suafonte)

Fonte da Xoanela (fonte na Coutada, nos campos do Velouro)

Fonte das Castiñeiras (fonte no Carballo do Pazo)

Fonte das Pajarillas (nome alternativo da *Fonte das Xepas*)

Fonte das Portaleiras (fonte no Porto)

Fonte das Presas (fonte nas Presas, próxima á Pena)

Fonte das Presiñas (fonte no camiño das Presiñas, en Babio)

Fonte das Xepas (fonte no cabo do camiño do Covelo, no barrio da Coutada; nome alternativo da *Fonte das Pajarillas*)

Fonte de Abalde (fonte no barrio de Abalde)

Fonte de Castor (fonte no camiño da Barreira, no barrio da Gándara. É un topónimo recente, pois a veciñanza afirma que antes lle chamaban a *Fonte Nova*)

Fonte de Chanés (nome alternativo da *fonte do Regueiro*, no camiño de Alén)

Fonte de Dimadeus (onda o camiño dos Barros)

Fonte do Barranco de Patuco (tamén chamada a *Fonte do Regueiro*, antigo lavadoiro e presa xa desaparecidos, nos terreos onde están a construír na actualidade o conservatorio, nun desnivel do terreo por baixo da estrada da Coutada, fronte á asociación cultural)

Fonte do Caramuxo (fonte na área habitada do Caramuxo, preto do Porto de Arriba)

Fonte do Cornucho (lavadoiro no barrio de Abalde, no comezo do camiño da Barxiña; nome alternativo da *Fonte do Galomacho*)

Fonte do Demo (pequena fonte situada no camiño da Barreira, preto da Volta do Demo, no barrio da Gándara)

Fonte do Facho (fonte no núcleo habitado do Facho)

Fonte do Franco (nome alternativo da *Fonte Nova*, na estrada do Porto, no barrio do Carballo do Pazo)

Fonte do Galomacho (lavadoiro no barrio de Abalde, no comezo do camiño da Barxiña; nome alternativo da *Fonte do Cornucho*)

Fonte do Larín (fonte situada no final do camiño da Batalla)

fría, do latín FRIGIDA(M). Na actualidade o topónimo **Fontefría** designa unha ampla extensión de monte pertencente ás parroquias de Beade e de Zamáns. Toma o seu nome dunha fonte situada a poucos metros da estrema entre as dúas parroquias, coñecida como a **Fonte de Fontefría**. Nas proximidades de Fontefría produciuse en marzo de 1809 a vitoriosa acción dos veciños de Castrelos e de Beade contra as tropas francesas que viñan de Tui a Vigo.

Está presente a mesma denominación noutros topónimos da parroquia de Beade: o **Rego de Fontefría**, que serve de estrema de Beade con Valadares, e mais **A Vagoada de Fontefría**, o fondal situado fronte á fonte de Fontefría, onde se pode ver o **Marco de Fontefría** que sinala a delimitación de Beade, Zamáns e Valadares.

A estes debemos sumar tres exemplos co adxectivo *nova*: a **Fonte Nova** (campos de labor na Gándara, por riba do camiño da Barreira), a **Fonte Nova** (nome antigo da fonte de Castor, no camiño da Barreira) e a **Fonte Nova** (nome alternativo da Fonte do Franco, na estrada do Porto).

3. Outros topónimos que conteñen o substantivo *fonte* son:

Entre as Fontes/Entre Fontes (terras de monte entre o camiño de Campa-neiro e a segunda circunvalación)

Campos da Fonte (inmediacións da fonte da Morena, no camiño do Xestal, no barrio da Gándara)

Camiño da Fonte da Vila (nome con que se coñecía antigamente, segundo algúns informantes, o camiño de Suafonte)

Presa da fonte da Vila (presa en Babio, onda o camiño da Fonte da Vila)

Suafonte e Camiño de Suafonte (terras e camiño no lugar dos Cruceiros, en Babio)

Neste último o artigo feminino vai precedido da preposición *so* (< do latín SUB), de xeito que *Suafonte* ou *Soafonte* significa '(por) debaixo da fonte'. Na placa do rótulo municipal consta erradamente como «Camiño da Súa Fonte».

Forno da Cabra ► Cabra, Cabreiro

Fanchonas, As; Franchonas

Recibe o nome de **As Fanchonas** a primeira liña de campos de labradío que se estenden polo norte da rúa de Abalde, desde onde remata

bar chamado «Los lunes al Sol». Tamén é coñecida como **Fonte do Franco** a fonte situada na estrada do Porto que aparece no catálogo municipal como *Fonte Nova* (a veciñanza coñécea como *Fonte do Franco* porque se acha nos campos coñecidos como *O Franco*).

O Franco é propiamente un apelido de propietario e en orixe significaba 'francés'. Na documentación histórica atopamos a presenza deste apelido entre os habitantes de Beade. Como vemos nesa documentación («a Úrsula Franca y a su hijo Gerónimo Franco»), o apelido tiña flexión de xénero, masculino ou feminino, segundo se aplicase a un home ou unha muller, fenómeno común para os apelidos que tiñan orixe en sobrenomes. A creación do Rexistro Civil, no último terzo do século XIX, fixou como invariable a forma masculina.

Frascuelo

O **Camiño do Frascuelo** é o nome dunha vía pública no Carballo do Pazo. Supoñemos que recibiu esta denominación a partir do sobrenome dalgún veciño das inmediacións coñecido como *Frascuelo*. *Frascuelo* foi o nome artístico dun toureiro andaluz do século XIX (1842-1898), que acadou enorme celebridade e que nos serve de referencia cronolóxica para datar a orixe do topónimo.

Freixa, A; Feixa, A

Xa o Padre Sarmiento se interesou no século XVIII pola palabra galega *feixa*, que designa un cachón ou unha fervenza nun río. Na fala e na toponimia presenta dúas variantes: *feixa*, que sería a forma tradicional, e *freixa*, cun -r- adventicio que atopamos tamén noutras palabras, especialmente nas iniciadas por f- (véxase o que comentamos sobre o topónimo *Friales*). A orixe de *freixa* ou *feixa* é escura ou controvertida; hai autores que o relacionan con *fraga* e co verbo latino *frango* 'romper', mais tamén se ten proposto como étimo o latín *FALASIA*, polo que o nome *feixa* galego sería parente do francés *falaise* 'acantilado, desnivel pronunciado'. O propio Sarmiento comenta a existencia (e censúraa) dunha variante con -r- (*freixa*) e compáraa co nome das fabas chamadas *feixóns*, que tamén recibían o nome de *freixóns*:

Galeota, A

A **Galeota** era o nome dunhas terras de labor no espazo onde hoxe se erixen as naves do parque tecnolóxico, no cabo do camiño así mesmo denominado **Camiño da Galeota**. Semella un sobrenome formado sobre o substantivo común *galeote* ‘condenado a galeras’, usado como sobrenome e apelido. Como outros topónimos constituídos pola forma feminina dun apelido ou dun alcume, podería ser en orixe un feminino en función adxectiva relativo a un propietario masculino (A Galeota = ‘A do Galeote’ ou ‘A de Galeote’). O Catastro de Ensenada recolle na parroquia de Candeán un muíño situado «en el sitio da Galeota», que ha de responder á mesma motivación ca este topónimo de Beade.

Galiñeira, A

A **Galiñeira** é o nome duns campos situados a ambos os lados da estrada do Porto, xa pasado o camiño da Galeota, entre A Moucha e O Tranqueiro. O topónimo é un derivado de *galiña* (< latín *GALLINAM*), mais descoñecemos a motivación que lle deu orixe. Podería facer referencia á presenza de galiñas no lugar, ben galiñas domésticas ou, máis verosimilmente, aves silvestres como as chamadas *galiñolas*. Con todo, non podemos desbotar a posibilidade de que o topónimo se orixinase a partir dun sobrenome persoal ou familiar *Galiñeiro* ou *Galiñeira*.

Galomacho

A **Fonte do Galomacho** é unha denominación alternativa do lavadoiro coñecido tamén como *A Fonte do Cornucho*, en Abalde (véxase *Corno*, *Cornucho*). *Galomacho* é un composto de *galo* (a ave) co adxectivo *macho*. Quizais foi en orixe un alcume persoal de propietario.

Gándara ► 11. Gándara, A

Garula, A

Denomínanse **A Garula** unhas propiedades situadas preto da rúa da Cavada, ás cales se accede a través do camiño coñecido polos veciños

como **Camiño da Garula**, en Abalde. Como tantos outros topónimos de Beade, ten orixe no alcume da familia propietaria, aínda que non sabemos se se trataba dun alcume masculino, e entón o topónimo representa un feminino adxectivo (A Garula co valor de 'A do Garulo') ou se xa presentaba orixinalmente forma feminina. Posiblemente ten relación co verbo *garular* 'armar ruído e barullo con voces e berros', mais o alcume tamén podería orixinarse a partir dun significado de *garulo* como 'cocón, ser ficticio con que os maiores asustan os nenos', acepción recollida por Elixio Rivas en Saiáns: «**garulo**. s.m. Coco de los niños (Sayáns): *Que vén o gharulo e cómete*» (E. Rivas: *Frampas*, 1978, en DdD, s. v.).

Gabianzeira, A

A **Gabianzeira Grande** era o nome tradicional dunhas terras de labor hoxe ocupadas por unha propiedade edificada no inicio do actual camiño dos Seixiños, na Pena. O topónimo semella conter un derivado de *gabián*, palabra de orixe xermánica que se emprega en galego cos significados de 'certa ave de rapina' ou 'broto longo, voluble e delgado da vide que lle serve para asirse e gabear'. Tamén podería tratarse dunha forma derivada directamente do verbo *gabear*, da mesma orixe. No primeiro dos casos podería ser un zootónimo, relativo á presenza ou á abundancia de gabiáns (as aves) nesa zona. Con todo, dada a localización, próxima ao monte comunal, tamén é verosímil que o nome faga referencia á expansión das terras de labor provocada pola xeneralización do millo groso ou millo americano, que fixo que os cultivos se estendesen *gabeando* cara ás terras elevadas, gañándolle territorio ao monte (véxase *Cachada*, *Cavada* etc.). O topónimo aparece rexistrado no Catastro de Ensenada, de 1752: «Coutada da Gabianzeira», «en la Gavianzeira». Tamén consta no *Libro de afanegados de Beade*: «Gavianceyras», «sitio das Gavianceyras», «Gavianceyra».

Goaldino ▶ Gualdino

Gorgoso, O

Na toponimia de Beade está presente este nome en **O Gorgoso** (monte no barrio de Saa, na estrema coa parroquia de Sárdoma) e o

Muíño do Gorgoso (muíño –que sobrevive– onda o monte do mesmo nome). Aínda que tamén cabería a posibilidade de que se trate dun hidrónimo, relativo a un nacedoiro onde gurgulla a auga, cremos que *Gorgoso* é máis verosimilmente un derivado de *gorgo* ou *gorga* (< do latín vulgar *GURGAM), planta parasita tamén coñecida como *barba de raposo*, de nome científico *Cuscuta*, semellante a fíos vermellos que se enredan noutras plantas. *Gorgoso* deriva deste nome mediante o sufixo -oso e, polo tanto, estaría motivado pola abundancia desa especie na vexetación do lugar. O monte aparece no Catastro de Ensenada coa mesma denominación (*O Gorgoso*); daquela estaba dedicado a piñeiral e a tozal.

Granxas, As

Granxa e *graña* son os resultados galegos do latín GRANEAM, derivado de granum ‘gran, cereal’. As granxas medievais eran polo regular establecementos dependentes dun mosteiro situado noutra localidade que se ocupaban da administración das súas propiedades. En Beade é coñecida actualmente como **As Granxas** unha área de campos e de vivendas unifamiliares situada na parte alta da rúa de Saa. Debe de ser o mesmo topónimo que aparece como «lugar de la Granxa de Saa» nun preito da parroquia de Castrelos do ano 1644. Como sucede noutros topónimos da parroquia, o plural substituíu a forma singular orixinaria.

Grila, A

A Grila é o nome dun campo de labradío situado entre a estrada da Coutada e o camiño da Barreira, no ángulo que forman estas dúas vías preto da Volta do Demo. Contén unha forma feminina de *grilo* (< latín GRYLUM), nome do coñecido insecto ortóptero. O nome do *grilo* foi moi empregado como alcume ou sobrenome. Aínda que a forma feminina do topónimo fai pensar que en orixe podería referirse a unha muller así alcumada, cremos máis probable que conteña, coma outros microtopónimos da parroquia, un feminino adxectivo a partir dun nome masculino de propietario (*A Grila* equivalería a ‘A [propiedade] do Grilo’).

emprego de *Seu* como forma abreviada de *Senhor*. En calquera caso, só a documentación escrita permitirá confirmar esta hipótese.

Guinchas, As; Guinchoeira, A

A **Guinchoeira** (ou **Guinchueira**) ou **As Guinchas** son os nomes con que se coñecen os campos situados desde a bifurcación do camiño da Batalla ata o primeiro carreiro transversal do camiño do Cu da Viña. En galego *guincho* e *guincha* son nomes comúns que designan calquera «obxecto ou instrumento afiado ou de punta aguzada». Existen tamén en castelán cos mesmos significados, e tamén o verbo *guinchar* «picar o herir con la punta de un palo». Son palabras comúns ao galego, portugués e castelán, probablemente emparentadas con *gancho* (o dicionario da Real Academia Española cre que *guincho* é resultado dun cruzamento de *gancho* e *pincho*) e de orixe céltica, segundo Corominas.

Na súa aplicación toponímica, *As Guinchas* quizais puido designar campos caracterizados por manteren o restrollo (*as guinchas* ou canotos do cereal) desde a sega ata a labra da colleita do ano seguinte, mais tamén puido empregarse en sentido figurado, probablemente para designar propiedades de forma longa e estreita (véxase *Manguela*, *Rabela*, *Xuguíñas* etc.). A denominación alternativa, *Guinchoeira* ou *Guinchueira*, un derivado co sufixo *-eira*, non parte de *guincha* (nese caso esperaríamos *guincheira*), senón probablemente de *guinchón* ou doutra forma semellante, o que explica o U ou o O de *Guinchueira*, *Guinchoeira*.

Hervellido, O ► Ervellido, O

Home, Camiño de Morre O ► Morrer, Morte

Jaco, A do

É coñecida como **A do Jaco** unha propiedade edificada no recanto formado pola rúa de Ramiro Pascual co camiño das Presiñas. *Jaco* semella un alcume de propietario; podería estar relacionado co substantivo común castelán *jaco*, *jaca* ‘cabalo de montar’ ou acaso é forma apocopada do nome persoal *Jacobo*.

Lago, O; Lagoa, A

Os substantivos *lago* e *lagoa* (do latín LACUM, LACUNAM) teñen moita presenza na toponimia, e tanto poden designar masas de auga permanentes como sitios facilmente inundables durante parte do ano. Temos o primeiro destes substantivos en dous topónimos de Beade motivados pola mesma realidade xeográfica: **O Lago** (zona de arboredo no barrio da Pena) e o **Camiño do Lago** (vía pública no mesmo lugar). O feminino *lagoa* está presente en varios microtopónimos da parroquia de Beade: **A Lagoa** (campo sen traballar no final do camiño do Covelo, na Coutada), **A Lagoa** (campos de labradío no ángulo da rúa de Babio coa vía de Clara Campoamor) e **A Legoa** /leghóa/ ou **A Lagoa** (horta na estrada do Porto, no Carballo do Pazo), a **Rúa da Lagoa** (en Saa e Abalde), **A Lagoa** e a **Fonte da Lagoa** (campos e fonte onda a rúa da Lagoa) e un plural **As Lagoas** (campos de labor ao final do camiño da Barxa de Arriba, por detrás do Loureiro, en Babio).

Entre as propiedades que pagaban foro ao convento de San Domingos de Pontevedra entre os séculos XVIII e XIX na parroquia de Beade atopábase un *Campo da Lagoa*, en Saa, que cremos que se corresponde coa actual zona da rúa da Lagoa.

Lagumeiro

Lagumeiro é un substantivo común galego que os dicionarios definen como 'terreo moi húmido no que xeralmente nace a auga' (DRAG). Está presente no nome da **Presa dos Lagumeiros**, situada na parte de abaixo do camiño do Gualdino, no Porto, hoxe desaparecida. *Lagumeiro*, e o seu sinónimo *lagoeiro*, son derivados do latín LACUM 'lago'.

Lameiro, O; Lameira, A

Lameiro e *lameira* son derivados do substantivo galego *lama* 'barro, lodo, terra barrenta, terra enchoupada'. *Lama* é unha palabra de orixe prerromana que sobreviviu na toponimia de Galicia e do norte peninsular (en Asturias e en León presenta a variante *llama*) e tamén no léxico común do galego. Nalgunhas zonas de Galicia (en Ourense e no

sur de Lugo) *lama* e o seu derivado *lameiro* pasaron do significado orixinario de ‘terreo con auga abundante’ ao de ‘prado, terreo destinado a pasteiro de herba’. Na toponimia de Beade temos ambas as formas, masculina e feminina: **A Lameira** e a **Fonte da Lameira** (propiedades e fonte na rúa de Abalde) e **O Lameiro** e mais o **Camiño do Lameiro** (campos e vía pública no Carballo do Pazo).

Laranxo, ► Naranxo, O

Largo

Do adxectivo *largo* (< latín *LARGUM* ‘amplo’) procede o substantivo común *largo*, que designa unha especie de praza ou espazo aberto e común situado entre edificacións. Está presente no topónimo **O Largo das Presas**, área chá próxima á Ponte das Presas, na Pena.

Larín

O **Camiño do Larín** («de Larín» no rótulo municipal) é unha vía pública no Carballo do Pazo. Os campos dos arredores, entre O Sorrego e A Batalla, reciben o nome de **Campos do Larín**. No final do camiño da Batalla, próxima á presa dos Mortos, atópase a **Fonte do Larín**. O elemento *Larín* que conteñen estes topónimos semella un sobrenome ou un apelido de propietario, acaso coñecido así por ser orixinario dalgunha das catro entidades de poboación chamadas *Larín* que recolle o Nomenclátor de Galicia. O topónimo *Larín* é o resultado dun xenitivo *Lallini*, dun nome persoal altomedieval *Lallinus* (de onde procede tamén *Lalín*).

Lascas, As

Son coñecidas como **As Lascas** unhas coutadas nas inmediacións da estrada dos Seixiños, á beira da vía pública denominada **Camiño das Lascas**. Estes topónimos probablemente fan referencia a certas formacións pétreas, de cantos agudos, nas proximidades deses lugares. O substantivo *lasca* ‘fragmento desprendido dun óso ou pedra’, común

ao galego, ao castelán e ao portugués, é unha palabra de orixe dubidosa, probablemente céltica ou en calquera caso prerromana.

Lata, Latiña

De entre as diferentes acepcións que ten en galego o substantivo *lata*, de orixe prerromana, na toponimia adoitan estar presentes dúas: a de *lata* como 'estrutura que sostén unha parra', e a de 'tira longa e estreita', aplicada esta a propiedades que teñen esa forma (véxase *Rabela*, *Manguela* etc.). Temos un diminutivo no **Camiño da Latiña** («Camiño A Latiña», no rótulo) no Porto, que tomou o seu nome dunhas terras próximas chamadas **A Latiña**. Segundo os informantes, o nome tradicional dese camiño era **Camiño do Señor Diego**.

Lavadouro

O substantivo común galego *lavadoiro* (< latín LAVATORIUM) presenta en toda a área suroccidental de Galicia a variante *lavadouro* (coma en *corredoira / corredoura*). Desde finais do século XIX, a forma tradicional galega foi perdendo uso fronte ao castelanismo *lavadeiro* (adaptación ao galego do castelán *lavadero*). Con todo, na documentación antiga da parroquia de Beade rexistramos reiteradamente a forma local non castellanizada: «situación dos Lavadouros» (en Abalde), «donde dicen Lavadouro» (en Riomao), «sitio del Lavadouro» etc. Na fala local de Beade, os *lavadouros* son tamén coñecidos como *fontes*, como acontece con o **Lavadouro da Bouza** ou **Fonte da Bouza** (fonte e lavadoiro privados nos terreos coñecidos como A Bouza, en Babio), **Fonte** ou **Lavadouro da Lagoa**, **Fonte** ou **Lavadouro da Morena** e **Fonte** ou **Lavadouro do Barranco de Patuco**.

Lavandeira, A

A **Lavandeira** é o nome que recibe un conxunto de terras situadas na zona de Saa, lindando xa con Abalde, comprendidas entre o camiño da Barxiña, o camiño da Brea e os campos coñecidos como As Barxiñas.

Lavandeira é unha forma relativamente común na hidronimia galega, e designa polo regular zonas que resultan anegadas polo desbordamento dun curso de auga nas enchentes ou nas partes do río onde se producen frecuentes inundacións. Aínda que a tradición popular adoita relacionar este nome co verbo *lavar*, o feito de que moitos topónimos *A Lavandeira* se atopen a moita distancia dos núcleos habitados obriga a desbotar a relación directa cos lavadoiros ou *lavadouros*, e fai máis verosímil a hipótese de que *Lavandeira*, coma moitos outros hidrónimos ou nomes relativos ás augas, sexa unha palabra de orixe prerromana conservada no galego. Algúns estudosos interpretan a súa raíz LAV- como unha variante de NAV- moi común na hidronimia (*Navia*, *Navea*, *Navego*), pero as atestacións en latín medieval, sempre con L-, fan pensar noutra raíz indoeuropea *LOU-, *LAU, da cal procede tamén o latín LAVARE, antepasado do noso *lavar*. Na parroquia de Beade atopamos esta mesma forma noutros topónimos como **A Lavandeira Pequena** (terras en Saa, a continuación das Barxiñas, en dirección sur), o **Lugar dos Lavandeira** (propiedade privada en Babio, ao lado da encrucillada de Babio, na actual rúa de Ramiro Pascual, en dirección leste) e mais o **Camiño da Lavandeira** (carreiro que une a rúa do Caramuxo co camiño das Presas, na parte alta do Porto).

Polo uso do artigo masculino plural no nome do *Lugar dos Lavandeira* vemos que neste caso *Lavandeira* é un sobrenome ou un apelido da familia propietaria. Para o significado do substantivo *lugar*, véxase o apartado correspondente.

Legoa ► Lago, Lagoa

Leira, A

Leira é un dos termos comúns do galego para designar unha parcela cultivada. É unha palabra de orixe prerromana, que se rexistra como *larea* no latín dos documentos galegos medievais, probablemente de orixe céltica a partir dun étimo *PLAREA 'chan'. **A Leira Grande** e **A Leira Pequena** son dous campos de labradío no Caramuxo, no Porto. Tamén era coñecida como **A Leira** unha área onde se atopaba a antiga **Fonte da Leira**, nos terreos onde agora se asenta o novo hospital.

Liberal

Levan o nome de **A do Liberal** ou **A de Liberal** uns terreos edificados na rúa das Chabarras. Contén un sobrenome ou un alcume persoal, acaso relacionado coa opción política do propietario durante o período (no primeiro terzo do século XIX) que enfrontaba liberais contra absolutistas. Os termos *liberal*, *liberalismo*, estendidos logo a outras linguas, naceron na España dos tempos das Cortes de Cádiz de 1812.

Lobo ► Toba do lobo, A

Lodeiro, O

Eran coñecidas como **O Lodeiro** unhas terras en Babio, hoxe desaparecidas coa construción do cinto de circunvalación. *Lodeiro* pode ser o resultado do latín *LUTARIUM*, abundancial de *LUTUM* 'lodo, lama', e nese caso o topónimo designaría terras húmidas ou lamacentas, mais tamén cabe a posibilidade de que faga referencia á árbore de nome científico *Celtis australis*, tamén chamada en galego *lodeiro* ou *lodoeiro* (< latín **LOTANARIUM*), entre outras denominacións.

Lombeiro ► 12. Lombeiro, O

Longas, As

O adxectivo galego *longo*, *longa* (< latín *LONGUM*, *LONGAM*) ten moita presenza na toponimia, e polo regular fai referencia ás formas da orografía ou das propiedades. En Beade, **As Longas** é unha denominación alternativa dos *Campos do Cacharelo*, terras situadas na extrema da parroquia, próximas ao centro de saúde de Matamá.

Loureiro, O

O nome galego do *loureiro* é un derivado de *LAURUM*, nome latino desta árbore. Ademais de **Porto Loureiro**, que aparece tradicionalmente nas demarcacións do territorio de Beade facendo extrema co de

Marinasia (vía pública no mesmo lugar). Na rotulación viaria e na documentación municipal recente atopamos a presenza dun artigo vacilante para estes topónimos, *A *Marinasia e camiño *ao* (sic) *Marinasia*, pero a tradición escrita recolle este topónimo sempre sen artigo. Nun testamento de hai máis dun século (1903), na enumeración de varias herdades en Beade lemos «un cuarto de ferrado (...) en donde dicen **la de Marinasia**», «...que llaman **la de Marinasia**», «el mismo sitio de **Marinacia**».

Esta última grafía, que corrixe o seseo da fala local, permite interpretar o topónimo como o nome feminino **María Ignacia**. Para sabermos quen puido ser esa muller que deixou memoria de si na toponimia de Beade, o propio nome pode axudarnos a establecer unha cronoloxía aproximada.

Ignacio, nome persoal de orixe hispana e incorporado ao repertorio onomástico latino, tivo emprego como nome masculino na península desde hai centos de anos, pero a súa época de maior difusión coincide cos momentos de máximo poder dos xesuítas entre os séculos XVII e XVIII. Durante ese período, o nome *Ignacio* pasa a situarse entre os nomes de home máis comúns, e tamén adquire significativa frecuencia de uso o correspondente feminino. Unha ollada ao libro do vecindario do Catastro de Ensenada de calquera parroquia abonda para advertir o común que era o nome feminino *Ignacia* a mediados do século XVIII. No último terzo dese século, non obstante, diminúe notablemente a imposición deses nomes aos bautizados, e aínda que o masculino sobreviviu e continuou tendo certa vixencia (no século XX habería de coñecer un novo incremento de uso), o correspondente feminino entrou en decadencia. As datas significativas que enmarcan a época en que estivo de moda o nome *Ignacia* son 1622, ano da canonización de Ignacio de Loyola polo papa Gregorio XV, e 1767, data de expulsión da Compañía de Xesús no reinado de Carlos III. Así pois, é moi probable que a muller chamada *María Ignacia* que deixou pegada na toponimia de Beade nacera no período comprendido entre esas datas.

Por outra parte, a ausencia dese topónimo nos libros do Catastro de Ensenada relativos á parroquia de Beade (1752) lévannos a reducir aínda máis o abano cronolóxico. Da documentación que se manexou para buscar mulleres chamadas *María Ignacia* en Beade nun período que ocupa a segunda metade do século XVIII e as primeiras décadas do XIX, as sospeitas recaen sobre unha monxa que andou por Beade e por Castrelos no mes de marzo de 1809, pouco antes dos sucesos que

referimos ao tratarmos o topónimo A Batalla. Chamábase *María Ignacia* Montenegro.

No libro titulado *Tierra de Frago*, José Espinosa, cronista de Vigo, ao referirse aos sucesos de marzo de 1809, coa toma da cidade polos franceses e a posterior liberación ou reconquista, dá noticia de que no *Libro de defuntos* de Castrelos se consigna a sepultura nesa parroquia de tres veciños de Beade, mortos polos franceses o día 28 de marzo. Mais no capítulo onde copia as tres anotacións dese *Libro de defuntos*, vemos unicamente dous enterramentos dese día. A terceira anotación (a primeira, en orde cronolóxica) corresponde a tres semanas antes e refírese á defunción e ao enterro de María Ignacia Montenegro. Polo texto da nota sabemos que a relixiosa abandonara o convento das Encerradas de Tui, fuxindo «de la fiereza de los franceses», para buscar refuxio en Castrelos, onde vivía a súa familia. As palabras de Espinosa, que falan de tres mortos, dan a entender que a monxa tamén foi asasinada polos franceses, pero no *Libro de defuntos* fálase sucintamente dun *accidente*. Semella verosímil que María Ignacia Montenegro padecera o seu *accidente* mortal no termo de Beade e que logo fora enterrada en Castrelos, pois alí residía temporalmente. Acaso tivo lugar ese *accidente* nas terras que hoxe levan o seu nome? As anotacións correspondentes aos outros dous defuntos reproducímolas ao falar do topónimo *A Batalla*. Velaquí a relativa a esa María Ignacia:

En la iglesia parroquial de Santa María de Castrelos, el día seis de Marzo del año de mil ochocientos y nueve, yo Don Ramón Alvarez, Cura Párroco y Prior de ella, asistí a dar sepultura eclesiástica al cadáver de **doña María Ignacia Montenegro**, religiosa profesa del convento de Tuy, que se havia refugiado en esta parroquia **por oyr de la fiereza de los franceses**; recibió el Sacramento de la Extremaunción, no el de la Penitencia y Comunión, **por averse muerto de un accidente**; aistieron a su entierro treinta y ocho señores sacerdotes yncluso yo el párroco, y para que conste lo firmo. - Ramon Alvarez.

Aínda que existe certa tradición local que relaciona outro topónimo de Beade, *A Batalla*, cos sucesos de marzo de 1809, a documentación histórica obríganos a desmentir esa relación. Pero se, como supoñemos, a *María Ignacia* que deu nome á paraxe de *Marinasia* e ao *camión* de *Marinasia* foi esta fidalga monxa que fuxiu do convento tudense por medo dos franceses e acabou morrendo dun *accidente* en Beade, xa temos aquí un topónimo relativo a aqueles días das *Proezas de Galicia*. A solemnidade dun enterro con nada menos que trinta e oito sacerdotes

era cousa ben extraordinaria, e non é de estrañar que deixara pegada na memoria das xentes e no nome dun lugar relacionado coa vida ou coa morte da súa protagonista.

Marzos

É escuro o segundo elemento do topónimo o **Camiño dos Marzos**, en Dornelas. Talvez se trate do plural dunha forma apocopada ou hipocorística do nome persoal *Marcelo*, que acaso se aplicou a terreos que eran propiedade do mesmo individuo que motivou o topónimo *Casmарcelo*, non moi distante do camiño dos Marzos, ou quizais se lles aplicou o sobrenome de *Os Marzos* aos fillos ou aos herdeiros dese Marcelo.

Mata

Mato e *Mata* son palabras de orixe prerromana que designaban o monte bravo ou o bosque. A forma feminina está presente no nome da veciña parroquia de *Matamá* e, precedida da preposición *so-*, *su-* (< latín SUB), no nome do **Camiño de Sumata**, no Facho.

Matías

O nome persoal *Matías* é de orixe hebrea. Como nome dun dos apóstolos, difundíuse co cristianismo e tivo entre nós un uso relativamente frecuente. Está presente en dous topónimos que designaban dúas realidades hoxe desaparecidas, onda o antigo campo de fútbol das Presas, na Pena: o **Lugar de Matías** e o **Muíño de Matías**.

Meana, A

Reciben o nome de **A Meana** ou o **Lugar da Meana** uns campos de labor na estrada da Coutada, na parte que baixa dende a encrucillada coa estrada dos Seixiños. Debe de tratarse dun feminino adxectivo creado a partir dun sobrenome ou dun apelido *Meán* (< MEDIANUM), de xeito que *A Meana* viría sendo equivalente a 'A de Meán'.

millo tradicional ou *millo miúdo*, que na comarca recibía comunmente o nome de *paínzo*. Deste lugar toma o seu nome o **Camiño da Millada**.

Os informantes locais advirten que tradicionalmente era coñecida como **A Millada** ou **Camiño da Millada** a vía pública hoxe denominada Camiño da Batalla, mentres que o camiño que hoxe leva a placa de **Camiño da Millada** é propiamente coñecido como **O Realexo**.

Mellora, A

A Mellora (*A Millora* na fala local) é o nome dun campo da rúa de Saa, entre As Granxas e O Roupeiro. É probablemente un topónimo que fai referencia ás transmisións de propiedades, pois no dereito tradicional galego, a *mellora* son os bens que, ademais da lexítima, recibe en herdanza o fillo ou filla que queda na casa dos proxenitores.

Menora ► Franciscanos, Os

Mina

O substantivo común *mina* (< latín MINAM) na toponimia de Beade adoita designar a obra subterránea que capta a auga dun manancial. Está presente este substantivo nos topónimos **O Campo da Mina** (campo de labradío ao oeste do camiño da Brea) e **A Mina do Pumariño** (no camiño do Romeu).

Miragaia, A; Viragaia, A

Miragaia é un topónimo composto do verbo *mirar* e un antigo adxectivo de orixe provenzal *gaio, gaia* 'alegre', emparentado co verbo latino *gaudio* 'gozar, alegrarse'. Deste verbo deriva tamén o adxectivo *gaudio-sus* 'alegre', cuxo resultado galego *gaioso* ten presenza entre nós como topónimo e como apelido. *Miragaia* significa, xa que logo, o mesmo ca *Vista Alegre*. *Miragaia* é un nome que se repite na toponimia de Galicia e de Portugal, e ten presenza relativamente común no val de Frago. Ademais do nome dunha vía urbana da cidade de Vigo, entre as rúas do

pietarios, acaso veciños de Moledo, en Sárdoma, mais tamén podería tratarse de topónimos idénticos motivados por unha mesma realidade física: o carácter *brando* ou *mol* da constitución do terreo ou da súa vexetación, coma noutros topónimos *Moledo* ou *O Moledo* (media ducia de entidades de poboación con ese nome, todas na Galicia suroccidental). No Catastro de Ensenada atopamos referencias a estes lugares da parroquia de Beade como «Campo de Moledo», «sitio de Moledo».

Monte

Na toponimia de Beade o substantivo *monte* (< latín MONTEM) responde á acepción de ‘terreo cuberto de vexetación espontánea como toxos, fentos, silvas, arbustos etc., que pode estar poboado de árbores’ (DRAG), aínda que en ocasións a fisonomía actual dos espazos que designa xa non conserva nada do monte orixinario. Témolos nos topónimos **O Monte** (campos próximos á rúa de Ramiro Pascual, en Babio), o **Lugar do Monte** (área de vivendas e de terreos ao longo do camiño do Norberto, en Babio), o **Campo do Monte** (terras nas inmediacións do camiño de Fonas, tamén en Babio), as **Parcelas do Monte** (área de monte onda o camiño de Campaneiro), o **Camiño do Monte** (próximo á estrema con Castrelos), a **Presa do Monte** (na Gándara, nas terras denominadas Os Poulos) e **O Cocho do Monte Grande** (véxase Cocho). A estes temos que engadir o **Monte da Venda** (na Venda), o **Monte da Bica** (o outeiro onde se encontra o instituto de Beade), o **Monte do Corcho** (no camiño do Corcho, en Saa) e o **Monte do Gorgoso** (en Saa, na estrema con Sárdoma).

Morena, A

A **Morena**, a **Fonte da Morena**, os **Campos da Morena** e a **Casa da Morena**, situados nas inmediacións do camiño do Xestal, semellan conter un sobrenome ou un apelido. Aparentemente fan referencia a unha muller propietaria, pero podería tratarse, coma noutros exemplos da toponimia de Beade, dun feminino adxectivo (a **Morena** = ‘a de Moreno ou do Moreno’). *Moreno* é moi común como sobrenome e como apelido, que en orixe facía referencia á cor da pel ou do cabelo da persoa a quen se lle aplicaba.

emprego de *moucho*, *moucha* como sobrenomes persoais é común en galego, polo que interpretamos o nome dese lugar como un topónimo de propietario. Puido referirse a unha posuidora alcumada *A Moucha* ou, máis probablemente, o emprego do feminino ten aquí valor adxectivo, de xeito que *A Moucha* equivalería a ‘A (propiedade) do Moucho’.

Mouráns

Reciben o nome de **As Mouráns** ou **Os Mouráns** unhas terras en Quintián, no encontro do río de Quintián coa autoestrada, na estrema con Valadares. Delas toma o seu nome o **Camíño das Mouráns** ou **dos Mouráns**. Mourán podería ser aquí un adxectivo de cor, derivado de *mouro*, *moura* ‘escuro’.

Múa

O topónimo o **Camíño do Múa** (na rúa da Lagoa, en Saa), dado o uso do artigo masculino cun nome feminino, debe de conter un alcume ou un sobrenome de propietario. *Múa* é unha forma galega antiga de *mula*, o animal híbrido de asno e euga. *Múa* constituía o resultado regular en galego (latín *MULAM* > galego *múa*), con perda do L intervocálico coma en *VOLARE* > *voar* ou *CANDELAM* > *candea*.

Muíños

Os muíños tiveron no pasado unha relevante función na vida social e económica da parroquia, e algúns deles deixaron pegada na toponimia. O substantivo *muíño* (< latín *MOLINUM*) está presente nos seguintes topónimos, onde designaba o muíño propiamente dito, que nalgúns casos subsiste na actualidade, e a área en que se atopa: o **Muíño de Abalde**; o **Muíño de Acevedo** na Gándara; o **Muíño das Barallas** (son dous muíños na zona coñecida como As Barallas, en Babilio, na estrema con Castrelos, e pódense ver dende a estrada de Clara

Negreira, O

É coñecido como a **Fonte do Negreira** un lavadoiro situado no camiño do Riomaio, no barrio da Gándara. A discordancia entre o artigo masculino e a morfoloxía feminina de *Negreira* indícanos que estamos ante un topónimo de propietario formado cun sobrenome ou cun apelido. O apelido *Negreira* é de orixe toponímica; ten o seu foco de irradiación no actual concello de Negreira, na provincia da Coruña.

Nogueiras, As

As Nogueiras é o nome dun campo de labradío que se atopa baixando pola rúa da Lagoa, xusto a continuación da fonte da Lagoa, no barrio de Abalde. Fai referencia á presenza no lugar de exemplares de *nogueira* (< latín *NUCARIAM*), a árbore que dá noces. Xa aparecía no Catastro de Ensenada como «sitio das Nogueiras».

Norberto, O

O **Camiño do Norberto** é unha vía pública de Babio que une o camiño da Venda co camiño da Canicouva. Preto del existe o lavadoiro coñecido como a **Fonte do Norberto**. *Norberto* é un nome persoal de orixe xermánica, de uso infrecuente na onomástica galega tradicional anterior ao século XIX, polo que supoñemos que o topónimo é relativamente recente. A comezos dese século XIX tiña propiedades na parroquia de Beade un célebre personaxe da época, Norberto Velázquez Moreno, industrial vigués orixinario de La Rioja, mais non dispomos de información que nos permita relacionar con el estes topónimos.

Orxal, O

Segundo o Catastro de Ensenada, entre os grans con que se pagaban en especie algúns dos tributos ou das rendas de Beade menciónanse o trigo, o centeo, o millo miúdo ou paínzo, o millo groso e a cebada. Esta última, tamén chamada en galego *orxo* (< latín *ORDEUM*) deixou pegada na toponimia de Beade mediante un derivado co sufixo colectivo *-al*

Padriño, O

O **Padriño** é o nome duns campos de labradío atravesados pola estrada do Porto, aproximadamente á altura do viaduto. É probablemente un alcume de propietario.

Palomar ► Pombal

Pancadas, As

Os dicionarios recollen un substantivo *pancada* co significado de ‘golpe brusco dado coa man, co pé ou cun obxecto’. É un derivado de *panca* (< latín *PALANCAM*). Descoñecemos a motivación da súa aplicación toponímica ao campo denominado **As Pancadas**, terras de labor entre o monte do Gorgoso e as Cavadas, en Saa, moi preto da estrema coa parroquia de Sárdoma.

Palmira

O **Camiño de Palmira** é un ramal da rúa do Falcoído, no Porto. Contén un nome persoal feminino *Palmira*. Algúns informantes din este topónimo con artigo (*camiño da Palmira*), polo que tamén cabe a posibilidade de que o nome persoal que o motivou fose o correspondente masculino *Palmiro*, e entón o topónimo contería un feminino adxectivo: *A Palmira* = *A de Palmiro*. Os nomes *Palmiro* e *Palmira* eran habituais en Italia desde a Idade Media, mais entre nós só comezou a difundirse o seu uso a partir do século xvii.

Paquete, A de

Unhas viñas no camiño das Barallas son coñecidas como **A de Paquete**. O mesmo topónimo **A de Paquete** designa tamén unha propiedade no camiño das Presiñas. Pola estrutura *a + de + nome* interpretamos que este topónimo contén un alcume de propietario. Podería ser o substantivo común *paquete*, mais tamén é verosímil que se crease

como derivado diminutivo co sufixo *-ete* a partir de *Paco*, hipocorístico ou variante familiar do nome persoal masculino *Francisco*.

Pardiñeiro, Pardiñeira

Recibe o nome de *As Pardiñeiras* unha área que foi de viñas e de campos de labradío, hoxe edificada e habitada, a ambos os lados do camiño da Pedra, en Abalde. *Pardiñeiro* é un nome común galego que designa os restos dunha construción arruinada, e procede do latín *PAR(I)-ETINARIUM* 'muros e ruínas de edificacións vellas'. A mediados do século XVIII rexistrámolo en masculino e en singular no *Real de Eclesiásticos* do Catastro de Ensenada: «O Pardiñeyro» (369, viña), «Os Pardiñeyros» (575, labradío).

Paricia, A ► Aparicia

Parede, Boca Da ► Boca

Pasales

Pasal é un derivado de *paso* (< latín *PASSUM*) que na toponimia adoita designar o lugar por onde un camiño salva un curso de auga mediante *poldras* ou pedras colocadas no seu leito, que permiten atravesalo sen mollarse. Na forma do plural *pasales* témolo en Beade nos topónimos **Pasales** (área habitada no barrio de Babio, próxima ao río de Babio ou das Barxas, onde debía estar situado o pasal que orixinou o topónimo) e **Camiño de Pasales** (vía pública na mesma localización, onda o río de Babio e a rúa das Chabarras).

Pascual ► Ramiro Pascual

Patelas, Pateiro, Patuco

Reciben o nome de **Patelas** unhas terras do monte de Beade, entre o segundo cinto de circunvalación e a rúa do Falcoído. *Patela* consta

nos dicionarios co significado de ‘cesta ou caixa de bordo baixo, que utilizan as peixeiras para transportar e expoñer o peixe’ (DRAG). Como vimos ao tratarmos do topónimo Dornelas, existen algúns termos que se empregan como nomes de recipientes ou nomes de embarcacións e que teñen uso na toponimia para referirse ás características orográficas dun lugar. Neste caso, o nome de Patelas posiblemente faría referencia á súa orografía de pequena chaira, en consonancia coas características do recipiente homónimo. Temos a mesma raíz e significados próximos no castelán *patera* ‘certa embarcación de fondo plano’.

Creemos que contén un derivado da mesma raíz PAT- o segundo elemento de **A Chan do Pateiro**, tamén no monte de Beade. De ser así, estaríamos ante unha formación tautolóxica ou redundante, dado que *Pateiro* significaría aproximadamente o mesmo ca *Chan*. Con todo, non podemos desbotar a posibilidade de que neste caso *Pateiro* sexa un alcu-me ou un sobrenome de propietario. O mesmo podemos dicir do *Patuco* dos topónimos o **Barranco de Patuco** e a **Fonte do Barranco de Patuco**.

Pazo, Pazos

Leva o nome de **Os Pazos** un terreo edificado e os campos contiguos, situados á beira das Barxas en Babio, fronte á nave da estrada de Clara Campoamor. O **Camiño dos Pazos** era o camiño de servizo que conducía a esa casa e a eses campos. Neste caso o topónimo non debe de vir motivado pola existencia de pazos no lugar, senón probablemente dun apelido de propietario. Na documentación anterior ao século XIX rexistramos reiteradamente en Beade o apelido *Pazo* ou *Do Pazo*.

O mesmo substantivo está presente no segundo elemento do topónimo composto **O Carballo do Pazo**. Neste caso creemos que si tivo orixe nun pazo ou nunha edificación principal.

Pedras, As; Pedra Cabalaria, A

O substantivo *pedra* (< latín PETRAM), o mesmo ca os seus derivados, é moi frecuente na toponimia. Xa vimos nas páxinas precedentes algúns dos topónimos de Beade que o conteñen, como o **Camiño das Pedras** (nome alternativo do camiño da Guardiania, que no rótulo municipal

figura erradamente como «Camiño da Pedra»), **O Covelo das Pedras** (véxase *Cova*, *Covelo*) ou **As Pedras do Outeiro** (véxase *Outeiro*, *Outón*). **A Pedra Rachada** é o nome dunha área de monte ao sur das Pedras do Outeiro, entre a rúa do Falcoído e o camiño de Campaneiro. Segundo os informantes debe o seu nome a que no pasado existía alí unha pedra partida, que talvez é a mesma que deu orixe a un topónimo **A Pedra Fendida** que se rexistra na documentación histórica da parroquia e que se atopaba próxima da paraxe denominada Fontefría.

A pedra coñecida como **A Pedra Cabalaria** está situada na parroquia de Bembrive, mais no monte de Beade tamén se lle aplican, por proximidade, os nomes de **A Cabalaria** ou **A Pedra Cabalaria** ao alto onde está situada a antena repetidora de sinal de telefonía. Un dos informantes referiu que, segundo a tradición local, nese lugar do monte de Beade existen unhas pedras dispostas en forma circular que corresponden a un antigo cemiterio romano. O mesmo informante fálanos de que na época da posguerra e do racionamento, as mulleres ían vender o aceite ao Porriño polo atallo que vai pola Pedra Cabalaria e baixa pola Pedra Rachada. O nome de *Cabalaria* é derivado de *cabalo*, pero non fai referencia a estes animais, senón a pedras superpostas, isto é, dispostas unhas *a cabalo* doutras. Ademais do máis frecuente *Pedra Cabalaria*, na documentación escrita dos séculos XVIII e XIX aparece este topónimo con outras variantes como *Pedra Cabalar*, *Pedra Cabalgada* e *Pedra Cabalgar*, xunto co simple **A Cabalaria**.

Pedro, A de

A de Pedro é o nome dunhas propiedades no Pinal da Venda, á beira da Carpiza. É un topónimo transparente, co reiterado esquema *a + de + nome*. *Pedro* (< latín PETRUM) é un nome masculino da tradición cristiá, presente en numerosas advocacións parroquiais de Galicia (por exemplo, na de Sárdoma) e moi usado en todas as épocas.

Pedruco

O Pedruco, tamén coñecido como o **Pedruco da Costa da Gándara**, é o nome dunhas terras de labor por detrás da Devesiña, na Gándara.

Semella un derivado de *pedra*, quizais alteración dun antigo *Pedrouco*, nome relativamente común na toponimia galega, e nese caso faría referencia a algún penedo que existiu no lugar. Non obstante, *Pedruco* tamén podería ser un nome persoal derivado de *Pedro*.

Peixiña, A

A **Peixiña** é o nome dos terreos situados preto da estrada dos Seixiños, ao final do camiño dos Seixiños e por riba da zona denominada O Lago. Podería ser un exemplo máis de feminino creado a partir dun alcume ou dun sobrenome de posesor, aquí formado co diminutivo de *peixe* (< latín PISCEM). Nese caso, *A Peixiña* sería equivalente a 'A de Peixiño'.

Pena ▶ 13. Pena, A

Pepa Estévez ▶ Estévez

Pereiros, Os; Pereiriña, A

Estas formas, que na fala de Beade alternan coas variantes con síncope da vogal da sílaba inicial (*P'reiros*, *P'reiriña*) son particularmente abundantes na toponimia galega. A maior parte dos topónimos que as conteñen son derivados do latín PIRAM 'pera', e foron aplicados a lugares caracterizados pola presenza de calquera das variedades de árbores que dan *peras* ou *peros*. En ocasións, non obstante, conflúen con estas mesmas formas algúns derivados de PETRAM 'pedra' (coa mesma perda do D que vemos no nome persoal medieval *Pero*, variante de *Pedro*, da cal procede o apelido patronímico *Pérez* –e non **Pédrez*–), de xeito que non sempre estamos en condicións de coñecer con certeza a verdadeira orixe e o significado destes topónimos. O exame das características físicas de cada lugar pode facernos inclinar por unha explicación ou pola outra en cada un dos casos, sempre que o permitan as profundas transformacións que experimentou o medio físico de Beade nas últimas décadas. Temos estes nomes nos seguintes topónimos: **Os Pereiros** ou

Piñeiro, Pino, Pinal

Piñeiro é o nome tradicional galego da árbore denominada *pino* en castelán. Os piñeiros de repoboación, empregados desde o século XVIII na reforestación dos montes e doutros espazos, divulgaron en Galicia o castelanismo *pino*, de xeito que ambos os nomes conviven na actualidade na fala. Teñen relación con estas árbores os topónimos **As Piñeiras** (campos e arboredos por detrás da Boavista, na Pena), que contén ou ben un feminino con valor colectivo ('lugar poboado de piñeiros') ou ben un derivado de *piña* (tradicionalmente empregada como combustible). O castelanismo *pino* está presente en **Os do Pino** (conxunto de campos e de casas entre a Volta do Can Grande e o camiño do Muiñeiro, en Babio) e no nome persoal Ramón dos Pinos, que motivou tres topónimos entre Babio e O Carballo do Pazo: o **Lugar do Ramón dos Pinos**, o **Camiño do Ramón dos Pinos** e a **Canicouva do Ramón dos Pinos**.

Pío

Os topónimos **A do Pío**, **O Pío de Acá** e **O Pío de Alá** son nomes dunha área de casas e de terreos no ángulo que forman o camiño da Mangueliña e o camiño do Gualdino, no Porto. Poderían ter relación cun nome persoal *Pío* (< do latín *PIUM* 'piadoso'), popularizado por ser o nome de varios pontífices de Roma, mais tamén é probable que faga referencia á presenza no lugar dun *pilón* ou *pío* (< latín *PILUM*) para conter auga ou, máis probablemente, a un *pío* da industria artesanal da pel, pois *píos* eran os lugares onde se empozaban as peles, con casca de piñeiro (*pío de casca*) ou con cal (*pío de cal*) para eliminar delas os residuos orgánicos e proceder ao seu curtido. Coma o topónimo *Os Pelames*, de Bembrive, sería un vestixio da presenza destas industrias na zona.

Pirica ► Perica

Pisas, A de

A de Pisas é unha propiedade edificada no camiño das Presiñas, en Babio. Igual ca noutros topónimos que presentan a mesma estrutura

Porta, Portaleira, Portelo, Porto ► 14. Porto, O**Poula, Poulo ► 15. Pouleira, A****Pousa, A; Pousada, A**

O **Camiño da Pousa**, que ten o nome alternativo do *camiño da Canalla*, é un ramal da rúa do Falcoído, no Porto. **A Pousa** é o nome duns campos entre este camiño e o camiño de Palmira. Os dicionarios definen *pousa* (< do latín PAUSAM) como ‘casa de campo’, e especificamente como ‘segunda residencia de alguén que vive na cidade’, igual ca a que orixinou o topónimo *A Pousa do Bispo*, a algúns quilómetros de Tui. Na toponimia, adoitan empregarse tamén *pousa* ou os seus derivados (*Pousadoiro*, *Pousadouro*) e compostos (*Pousafoles*) como topónimos viarios para designar relanzos onde o camiño é menos costento ou a aba fai unha *pausa*. Non sabemos cal das dúas motivacións puido orixinar o topónimo, e aínda cabe a terceira posibilidade de que aquí *Pousa* sexa un apelido de propietario, como sucede en tantos outros microtopónimos da parroquia. No Castastro de Ensenada (1752) rexístrase en toda a parroquia de Beade unha única casa de campo: «... que el vecindario de que se compone la nominada Feligresia (...) ascendra [sic] a ciento sesenta y un Vecinos y en el termino tiene una casa de campo y granja Don Juaquin Boubeta, vecino de Vigo».

Pertence á mesma familia léxica de *pousa* o substantivo *pousada* (< latín PAUSATAM), presente no nome do **Muíño da Pousada** (véxase *Muíños*). Como non temos constancia de ningunha *pousada* nas inmediacións, e rexistramos na documentación histórica de Beade o apelido *Pousada* e a súa variante castelanizada *Posada*, ademais dunha *Casa de Posada* en 1844, segundo o *Libro de afanegados de Beade*, é probable que o nome do muíño conteña un apelido de propietario, polo que a forma antiga sería *Muíño de (e non da) Pousada*.

Pozo

Os Pociños era a denominación de dous canos de auga no actual camiño do Xestal, que deron nome aos campos inmediatos, coñecidos tamén como **Os Pociños**. É un diminutivo plural do nome común pozo (< latín PUTEUM).

Quinta (en Babio, tradicionalmente coñecido como *camiño dos Cruceiros*) e **A Flora da Quinta** (no camiño de Fonas, en Babio). Este último semella conter un nome persoal de propietaria, onde o primeiro elemento é o antropónimo feminino *Flora*.

Quintián ► 17. **Quintián**

Quintianciño ► 17. **Quintián**

Quirincosta, A

A **Quirincosta** é o nome duns terreos no barrio da Pena, entre a rúa da Alza e o camiño do Lombeiro. O **Camión da Quirincosta** é a denominación tradicional do carreiro que comunica o camiño da Pena coa rúa do Castañal, e que na rotulación oficial consta co mesmo nome de Camión da Pena. *Quirincosta* é unha variante popular, característica do galego suroccidental, de *congostra* (< latín CO-ANGUSTAM) ‘camiño estreito entre valados ou paredes’, formado a partir do adxectivo latino ANGUSTUM ‘estreito’. Na alteración de *Congostra* en *Quirincosta* conflúen varios fenómenos fonéticos. Co paso de G en K tras nasal, propio das áreas de gheada (como en *dominko*, *ninkén*, *Mankelas*, por *domingo*, *ninguén*, *Manguelas*) e a metátese de R, que pasa á sílaba anterior (coma en *probe*, *craba*, por *pobre*, *cabra*), o resultado sería **Cronkosta*, e desde aquí, por disimilación vocálica resulta **Crinkosta*, para engadir finalmente unha vogal anapfítica no grupo KR- inicial (coma en **birisca* por *brisca*, *Quiristo* por *Cristo*).

Rabela, Manguela, Ardemáns

Ao falarmos do substantivo *cocho* comentamos que designaba pequenos terreos cultivados. Outros topónimos que fan referencia á reducida dimensión das parcelas labrantías son os que tratamos neste apartado, polo común aplicados en orixe a propiedades estreitas e alongadas.

Rabo aparece nos dicionarios cos significados, entre outros, de ‘apéndice caudal dun animal’, ‘mango’ e ‘por extensión, calquera cousa

de Man e Ardemáns. A documentación do século XVIII dános a clave para interpretar estes nomes. Coma moitos outros topónimos que denominan terras cultivadas, o plural *Ardemáns* usado na actualidade é recente, pois a forma tradicional era en singular. No Catastro de Ensenada atopámolo con diversas formas, algunhas das cales amosan que xa non resultaba transparente para moitos veciños: «en Arademán», «sitio de Ardemán», «sitio do arado de man», «de arado de man», «otra tierra en donde dizen Arado de man». Estas últimas formas fannos interpretar o topónimo como unha denominación motivada pola forma das propiedades, que na práctica ou en sentido figurado eran tan estreitas que para labralas sería necesario empregar *arado de man*, pois un arado levado por xugada de bois non cabería nelas. A forma *Eira de Man* con que denominan o lugar algúns dos informantes obedece a unha reinterpretación do topónimo.

Ramiro Pascual

A diferenza doutros nomes persoais que quedaron fixados na toponimia de Beade como antropotopónimos tradicionais, derivados do nome de antigos posuidores ou usuarios das propiedades agrícolas e acuñados anonimamente pola comunidade ao longo de décadas e de séculos, o nome da rúa de Ramiro Pascual procede dun acto administrativo e constitúe un exemplo do que se denomina *toponimia conmemorativa*. A pesar de que os organismos internacionais que se ocupan da toponimia e do patrimonio cultural (o Grupo de Expertos de Nacións Unidas para os Nomes Xeográficos e mais a Unesco) desaconsellan esta clase de toponimia, especialmente cando se superpón a denominacións tradicionais, na actualidade é a que predomina nos nomes das vías públicas urbanas. Ramiro Pascual Lorenzo, enxeñeiro de obras públicas, foi un dos deseñadores da rede viaria de Vigo e da expansión urbana da cidade nas primeiras décadas do século XX, e tamén un dos artífices dos tranvías vigueses.

Rialexo, O

O **Camiño do Rialexo** («Camiño Realexo» na placa municipal) é na actualidade o nome dunha pequena rúa situada no inicio da estrada do

Rego, Rega, Regato, Regueiro

Rego é un substantivo común en galego que cos seus derivados e compostos ten abundante presenza na toponimia. É un hidrónimo que designa pequenos cursos fluviais ou conducións de auga debidas á man humana. Este nome ten orixe probablemente céltica (*REKU), mais na práctica confluíu cos derivados do verbo latino RIGARE > gal. *regar*. Témololo precedido da preposición *so-* (< latín SUB) no topónimo *Sorrego* (que propiamente significa ‘por debaixo do rego, na parte de abaixo do rego’), presente na **Presa do Sorrego**, situada nas Cerqueiras, que servía para regar os campos tamén chamados **Sorrego** ou **Os Sorregos**.

Un feminino **A Rega** dá nome a unha área do monte comunal de Beade, ao sueste das Pedras do Outeiro. Toma o seu nome do regueiro que baixa por ese zona.

Son tamén derivados de *rego* os substantivos *regato* e *regueiro*, presentes asemade na toponimia de Beade para denominar correntes fluviais. O primeiro témolo nos seguintes hidrónimos: o **Regato do Caraxuxo** (no Porto), o **Regato do Chouso** (atravesa os Campos da Pousa, no Porto), o **Regato de Fontefría** (no monte de Beade) e o **Regato do Riomaio** (véxase Riomaio).

O derivado *regueiro* está presente no topónimo **O Regueiro**, denominación dun campo na rúa de Saa, entre As Granxas e o Roupeiro. **O Regueiro de Abaixo** é o nome dunha propiedade por debaixo do aparcadoiro que hai diante do edificio da asociación de veciños, na Coutada, por onde pasa un pequeno regato tamén denominado **O Regueiro de Abaixo**. O diminutivo **Regueiriños** dá nome a unhas terras de monte próximas á Casa de Campaneiro, no Porto. O camiño da Cachada, na Pena, ten tamén a denominación alternativa de **Camiño dos Regueiriños**.

Para o nome doutras correntes de auga, véxase máis adiante *Ríos*.

Relfas

As Relfas é o nome dun dos núcleos tradicionais da veciña parroquia de Sárdoma, á cal fan referencia os topónimos de Beade que conteñen este nome (**Camiño das Relfas** ou **Camiño ás Relfas** e **Subida ás Relfas**). *As Relfas* é topónimo de orixe e de significado escuros. Tense vinculado

como *A Coutadiña*. Contén o adxectivo galego *rengo* ‘coxo, [persoa ou animal] que coxea’. A alteración de G en K tras nasal (*Rengo*~*Renco*) é paralela da que vimos en *Manguelas*~*Manquelas*, fenómeno fonético propio das áreas de gheada. Debe de tratarse dun exemplo máis de topónimo formado a partir dun alcume de propietario.

Rica, A

O segundo elemento do topónimo **O Cano da Rica** (véxase *cano*) é moi probablemente un alcume de propiedade, formado a partir do adxectivo común *rica* ou acaso como flexión feminina dun apelido *Rico* (A Rica = A de Rico ou A do Rico).

Ríos

Velaquí unha enumeración dos topónimos de Beade que conteñen o substantivo xenérico *río* (< latín *RIVUM*). Para a etimoloxía do nome específico, remitimos á entrada correspondente: **Río de Babio**, **Río da Barxa**, **Río de Eifonso**, **Río de Abalde**, **Río do Foxo**, **Río de San Cibrán**, **Río Lagares** (río Sárdoma). Unha casa e os seus terreos situados no camiño dos Cañotais, por riba dos muíños de Babio, recibe o nome de **Ao Lado do Río de Babio**, segundo os seus propietarios. A área chamada As Barxas, na Costa da Gándara, é coñecida tamén como **O Río**.

Para **Riomao**, véxase o apartado seguinte. Para os nomes doutros cursos fluviais, véxase *Rego*, *Rega*, *Regato*, *Regueiro*.

Riomao

Na toponimia galega existen numerosos exemplos de ríos denominados *Mao*. Os máis deles conteñen no seu nome o resultado dun hidrónimo de orixe prerromana que rexistramos como *omanum* ou *omano* no latín da documentación medieval, empregado como nome común para designar un curso fluvial: «per pinna que dicitur Burgaria et per archam et deinde **in omano** qui discurrit de Verdusedo et **ubi ipse omano in alio omano intrat**» (‘pola pena chamada Burgaria e pola Arca

documentación do século X é un nome habitual, mais no XI xa caeu en desuso (a última persoa chamada *Rauparius* que recolle o Codolga está nun documento de Celanova do ano 1031), polo que os topónimos formados a partir dese nome podemos datalos con anterioridade ao ano 1000, aproximadamente. O Nomenclátor de Galicia recolle media ducia de entidades de poboación cun nome derivado deste nome persoal *Rauparius*, que presentan a mesma forma do nome (*Roupeiro*, *O Roupeiro*) ou ben o resultado do seu xenitivo en latín, coma no nome da parroquia de *Roupar* (< RAUPARI), no concello lugués de Xermade. Na parroquia viguesa de Matamá hai outro lugar chamado *O Roupeiro*, e tamén había na parroquia de Santiago de Vigo unha aldea así chamada, hoxe integrada na zona urbana, onde se mantén o topónimo como nome dunha rúa.

En Beade está presente nos nomes de dous lugares que en realidade constitúen un único topónimo: **O Roupeiro** (núcleo habitado na rúa de Saa) e o **Camiño do Roupeiro** (vía pública no mesmo lugar).

Algúns autores teñen defendido para todos ou algúns dos topónimos *Roupeiro* e *O Roupeiro* un significado equivalente ao de 'xastre', co argumento de que os que levan artigo (*O Roupeiro*, e non *Roupeiro* simplemente) deben de ser nomes comúns. Pero o uso do artigo con nomes propios de persoa é habitual en galego, e ese uso tamén se reflicte na toponimia (pénsese por exemplo no nome do concello da Gudiña, que leva artigo e está formado por un nome persoal feminino *Gudiña* < GOTINA), e ademais algúns dos lugares chamados *O Roupeiro* na actualidade atopámoslos documentados no latín medieval como *Villa de Raupario*. En calquera caso, na súa orixe remota, a raíz ou o primeiro elemento do nome persoal *Rauparius* tamén está emparentada co substantivo *roupa*, que é así mesmo de orixe xermánica.

Rúa

Fóra do nome do **Camiño da Costa da Rúa**, á beira da igrexa e do cemiterio parroquiais, o substantivo común *rúa* só ten presenza na toponimia de Beade como nome xenérico ou primeiro elemento dunha serie de vías públicas máis anchas ca as consideradas oficialmente *camiños*. Velaquí a relación de rúas da parroquia do rueiro ou da guía varía elaborada pola asociación de veciños: *rúa [da] Alza*, *rúa [da]*

espontaneamente para designar áreas que conteñen terras pertencentes a diversos propietarios (cada un denomina a súa propiedade co singular e interpreta que debe ser plural o nome do conxunto).

Con todo, en tanto non poidamos confirmar esta explicación do topónimo con documentación escrita antiga, debemos admitir a posibilidade de que **A Sueira** fose en orixe un feminino adxectivo formado a partir dun nome ou dun apelido de propietario *Sueiro* (A Sueira = A de Sueiro). O galego *Sueiro* e o castelán *Suero*, procedentes dun latín medieval *SUARIUS*, tiveron uso como nomes persoais na Idade Media, e deles procede o apelido patronímico *Suárez*, común a ambas as linguas. *Sueiro* é tamén apelido patronímico galego formado a partir dese nome, neste caso sen sufixo.

Suguiñas, As

As Suguiñas é un campo a carón da Corredoura, no camiño da Latiña, no Porto. **As Suguiñas Pequenas** situábanse un pouco máis ao sur e desapareceron co trazado do segundo cinto de circunvalación. Carecemos de documentación escrita que permita interpretar correctamente este topónimo. Podería tratarse dunha alteración dun primitivo *Suviñas*, isto é *sub* + *viñas*. Mais tamén é posible que conteña unha variante de **Xuguiñas**, diminutivo de *xuga*, nome de certa clase de *xugo* ('peza con que se aparelan os bois para arar'). A *xuga* é un xugo longo e estreito, e foi quizais a semellanza da forma da propiedade (alongada e estreita e cun entallamento no centro) o que motivou o topónimo.

Talaiñas ► 09. Facho, O

Tanasóns, Os

A **Presa dos Tanasóns** é unha presa no camiño de Alén, na Coutada, a pouca distancia da fonte de Chanes. **Os Tanasóns** é o alcume familiar da familia que empregaba a presa. Descoñecemos a motivación e o significado deste nome. Ha de ser un topónimo de creación relativamente recente, dado que os informantes actuais identifican a familia así chamada.

Telleira, A

Denomínase hoxe **A Telleira** ou **A Tilleira** unha ampla extensión de campos de labradío que comezan no camiño do Concello e se estenden entre o camiño das Sueiras e o camiño da Pereiriña. O topónimo é un derivado de *tella* (< do latín *TEGULAM*) e probablemente fai referencia á industria do barro para a construción ou á arte dos *cavaqueiros*, mais non sabemos se directa ou indirectamente. Na actualidade non hai vestixios evidentes desa industria, coma noutros lugares chamados *A Telleira* que conservan os fornos e a alta cheminea, polo que supoñemos que o topónimo pode facer referencia a outro tipo de vestixios, mais tamén pode provir dun apelido ou dun sobrenome de propietario *Telleiro*, aplicado a alguén que tiña ese oficio.

Terrible, O ► Dorindo O Terrible

Tía Sabel ► Sabel

Tiburcio

A de Tiburcio ou a **Finca do Tiburcio** (*Tibursio*, co seseo local) é o nome dunha propiedade privada no camiño do Corcho, en Saa. *Tiburcio* é a forma común ao galego e ao castelán dun nome do santoral católico, san Tiburcio, mártir da antiga Roma.

Toba do Lobo, A

Este nome contén a única referencia ao lobo (< latín *LUPU*) na toponimia de Beade, mais talvez non foi motivado pola presenza deses animais no lugar, senón que máis probablemente se aplicou en sentido figurado. *A Toba do Lobo* era unha cova ou unha oquidade situada nunha depresión do terreo no camiño de Alén, na primeira volta desa vía pública na entrada máis próxima ao colexio da Coutada. Entre edificacións, aínda subsiste nesa volta un pequeno recanto, máis fondo ca o camiño, con algunhas árbores e mato. Segundo a veciñanza, alí agócháronse fuxidos nos tempos da Guerra Civil. *Toba, tobo* e *tobeira*

(do latín TŪBAM, TŪBUM, TŪBARIAM) son denominacións comúns en galego para a cova onde aniñan certos animais.

Tol, Atol ► 16. Presas, As

Torreiro, O

O **Torreiro** é o nome duns campos próximos á estrada da Venda, onde unha vía transversal recibe a denominación oficial de **Camiño do Torreiro**. O torreiro da parroquia é, no galego suroccidental, o espazo aberto e común, a xeito de praza, onde se celebra a festa e outras actividades comunais. Propiamente é un derivado de *terra*, orixinariamente *terreiro*, con alteración da vogal átona da primeira sílaba (en portugués úsase *terreiro*, e esta é tamén a forma do galego estándar). Como este significado non cadra coa localización do topónimo, cabe supoñer que estamos ante un derivado común de *terra*, coa mesma alteración vocálica, posiblemente relativo ás características do solo deses terreos. Tampouco podemos desbotar a posibilidade de que o topónimo tivese orixe nun alcume ou nun sobrenome *Torreiro*, e entón estaríamos ante un exemplo máis dos numerosos topónimos de propietario da parroquia.

Touza, Toucelos

Os dicionarios explican o substantivo galego *touza* como «terreo cerrado, con vexetación de árbores ou mato alto» (DRAG). Garda correspondencia con *bouza*, que designa o terreo bravo con monte baixo e matorral. Son palabras de orixe prerromana. Para *touza* suponse un étimo *TAUTTIA, posiblemente da raíz indoeuropea TEU- ‘inchar, crecer’. Temos un derivado masculino con sufixo diminutivo no topónimo **Os Toucelos**, nome duns terreos, maioritariamente de arboredo, por baixo do camiño das Castiñeiras, fronte ao camiño do Orxal.

Traída, A

A **Traída** é a denominación dun pequeno carreiro que sae do camiño de San Correa, na Gándara. Recibe o seu nome dunha condución de

Vaca Morta ► Morrer, Morte

Veiga

Veiga é unha palabra de orixe prerromana, común ao galego, ao portugués e ao castelán (*vega*) e de significado orixinariamente hidronímico, pois designa as terras cultivadas situadas na beira dun curso de auga. Por extensión, en moitas zonas de Galicia *veiga* pasou a ter un valor xenérico equivalente a *agro*, *eido* ou *leira* 'terra labradía'. Temos este substantivo nos topónimos **As Veigas do Muíño** (extensión de terras cultivadas a continuación dos Preiros en dirección a Bembrive e por detrás das Fanchonas, que chegan ata a estrema con Bembrive, no río de Eifonso, e continúan en territorio desa parroquia) e o **Camiño das Veigas do Muíño** (camiño en Abalde que conduce ás Veigas do Muíño). En Abalde tamén está a **Veiga do Outón** ou as **Veigas do Outón**, e á beira destas as **Veigas de Abaixo** e mais **O Cochiño das Veigas de Abaixo**. Tamén recibe o nome da **Volta das Veigas** unha volta ou curva pronunciada no Caramuxo, na rúa do Falcoído, no Porto.

Velouro ► 09. Facho, O

Venda ► 20. Venda, A

Vesada ► Cavada

Vila

O galego *vila* procede do latín *VILLAM*, que en orixe designaba unha explotación agrícola coa súa vivenda, outras dependencias e as terras inmediatas, un significado semellante ao que ten na actualidade *lugar* na toponimia de Beade. Mais tarde *vila* pasou a designar calquera núcleo de poboación, especialmente os que presentaban certa traza urbana, e con ese significado sobreviviu no uso popular durante séculos, independentemente da consideración oficial como *villa* (tiñan esa consideración Bouzas e Vigo). En ocasións, o lugar identificado polos veciños como *A Vila* (o lugar da igrexa parroquial, ou o máis importante da parroquia, ou onde se celebra un mercado...) era coñecido por outro nome, pero a referencia á *vila* sobreviviu nos topónimos

Un diminutivo **A Viñiña** dá nome a un terreo de forma alongada, edificado, situado á beira dos Castiñeiros, no Carballo do Pazo, preto do depósito da auga.

Suaviña (nome dunha casa e os seus terreos no camiño dos Barros, preto da fonte de Dimadeus) é un composto mediante a preposición so- ou *su-* (< latín *SUB*) e significa propiamente ‘debaixo da viña’ (*Sub-a-Viña*).

Viragaia ► Miragaia, A

Visorio, A de

Coñécese como **A de Visorio** un campo de labradío que ocupa a área que vai dende a estrada da Coutada ata o camiño da Barreira, no ángulo que forman estas dúas vías antes de chegar á Volta do Demo, estremando co campo coñecido como A de Villar. **A de Visorio** contén aparentemente un nome insólito *Visorio*. Podería ser unha alteración, con cambio de xénero, de **A Divisoria**.

Volta

Volta, en orixe participio feminino do verbo *volver* (< latín *VOLVERE*), é a denominación tradicional dunha curva nun camiño. Os topónimos que conteñen este nome son, polo tanto, topónimos viarios. Velaquí unha relación das voltas das vías de comunicación de Beade que deixaron pegada na toponimia (para o segundo elemento remitimos a cadanseu apartado): a **Volta Bernalda** ou a **Volta Bernaldo**, xunto coas **Coutadas da Volta Bernalda**, a **Volta Correa**, a **Volta da Camila** ou a **Volta do Can Grande**, a **Volta das Veigas** e a **Volta do Demo** ou a **Volta dos Demos**.

Xan Correa ► Correa

Xestal, O

Os topónimos relativos á presenza ou á abundancia do arbusto chamado en galego *xesta* (< latín *GENESTAM*) son moi comúns en Galicia. Un

ha de ser un exemplo máis de topónimo de propietario coa estrutura *a + de + nome persoal*. Neste caso, trataríase dunha propiedade dalguén chamado *O Xues*, ben porque era efectivamene xuíz ou ben por calquera outra razón.

Xuliana, A

Non dispomos de información que nos permita saber se o topónimo **A Xuliana** (denominación dunha casa en Babio, nas proximidades do camiño do Norberto) contén un nome persoal feminino ou constitúe un novo exemplo de feminino adxectivo creado a partir dun nome masculino: *A Xuliana = A de Xulián*.

Cos romanos modificouse o modo de asentamento da poboación, que abandonou os castros situados nas elevacións e estendeuse polo val en pequenas explotacións agrícolas autosuficientes e dispersas, e foise configurando un tipo de ocupación do territorio que se mantivo sen grandes alteracións ata o final da Idade Media. Dese período, correspondente ao primeiro milenio e aos séculos iniciais do segundo, han de proceder os topónimos formados co xenitivo dun nome persoal, coma o propio nome de *Beade*, que vén dun nome de orixe latina, isto é, romana, ou o do núcleo de *Abalde*, que por ser resultado dun nome de orixe xermánica debemos datalo con posterioridade á chegada dos suevos no século v. Nese período medieval deberon consolidarse tamén moitos topónimos relativos á vexetación, ás vías de comunicación ou ao aproveitamento das augas.

Desde finais do século xvi produciuse outra gran transformación da paisaxe de Beade coa difusión do millo, unha especie procedente de América. Moitas terras bravas ou de monte foron amansadas para dedicalas a ese novo produto, e nese proceso naceron topónimos que conteñen os termos *cavada*, *cachada*, *rotea*, *tomada* e semellantes, que fan referencia a terras de monte gañadas para o cultivo. O monte comunal aberto foi reducindo así as súas dimensións, pois parte del foi obxecto de expropiación para crear as chamadas devesas reais (véxase o topónimo *devesa*) e outras áreas foron repartidas entre a veciñanza en parcelas que acabaron muradas ou pechadas (de aí topónimos como *Coutada*, *Chouso*, *Tapada* etc.) para o cultivo do millo ou cultivos alternativos de millo e mais centeo ou outro cereal (véxase o topónimo *Resteba*).

Ata o século xix, en que se suprimiron os señoríos, a propiedade da terra correspondía polo regular a señores laicos ou eclesiásticos sen residencia na parroquia, que tiñan arrendadas as terras aos seus usuarios a cambio dunha renda ou foro. Das anotacións conservadas correspondentes a eses foros posuímos hoxe documentación escrita relativamente abundante que permite seguir con certo detalle a historia particular de moitos topónimos.

A progresiva fragmentación das propiedades deu orixe a moitos nomes de lugar novos, os mais deles formados a partir dun nome, apelido ou alcume de posesor, que constitúen o tipo máis numeroso da toponimia actual. Moitos deles son de data relativamente recente, pois en ocasións o nome, apelido ou alcume aínda continúa sendo a denominación común da familia propietaria; outros, en cambio, teñen polo menos dous ou trescentos anos de antigüidade, pois xa se rexistran co nome actual en documentos do século xvii ou xviii.

4. Zootopónimos ou topónimos que fan referencia á fauna: *Camiño da Anguía, O Cabreiro, A da Cabra, O Falcoído, A Galiñeira, O Galomacho, A Gabianceira, A Grila, A Toba do Lobo, O Chan da Merla, As Moscabeiriñas, A Moucha, Camiño do Múa, A Peixiña, A Perica, O Pombal, A Vaca Morta, A Xouba* etc.
5. Haxiotopónimos ou topónimos que fan referencia aos santos e aos cultos relixiosos: *Cruz, Cruceiro, Casa do Cura, Lugar do Crego, Os Franciscanos, A Recapilla* etc.
6. Topónimos relacionados coa agricultura, cos tipos de poboamento e con outras obras e actividades humanas: *A Coutada, A Pouleira, Os Poulos, Saa, Saa do Monte, Os Borralleiros, O Caramuxo, O Carto do Viño, Casmarcelo, Casa, Lugar, A Cavada, A Cachada, As Vesadas, As Asucadas, O Chouso, O Cocho, Camiño do Concello, A Cortiña, A Devesa, A Devesiña, Dimadeus, O Eido Vello, Muíño (os diversos muíños), A Eira, A Eira Vella, O Enxido (Eixido), As Granxas, A Latiña, Marco Grande, As Pardiñeiras, O Pazo, Os Pazos, O Pío, A Pousa, A Venda, A Quinta, A Resteba, A Telleira, O Torreiro, A Traída, O Valadiño, A Vila* etc.
7. Antropotopónimos ou topónimos derivados de nomes persoais: *Abalde, Beade, Quintián, Os Abriles, A dos Alonsos, A Aparicia, Volta Bernalda, A de Bertolo, Casmarcelo, Río de Eifonso, Ponte de Eifonso, Marinasia, O Roupeiro* e os numerosos topónimos de propietario que conteñen un nome ou un alcume persoal ou familiar.
8. Topónimos viarios, relativos ás vías de comunicación: *O Porto, Suaporta, As Portaleiras, A Brea, Calzo do Seixo, Catro Camiños, Camiño Real, Canicouva, Carreiro, A Carreira, A Corredoura, Cruz, Ponte de Abalde, Ponte de Eifonso, A Estrada, Pasales, A Quirincosta, Camiño da Costa da Rúa, Volta* etc.
9. Nun último apartado poderíamos incluír os topónimos que responden a motivacións distintas das expresadas nos anteriores: posición relativa (*A Boavista, A Miragaia*), formas das propiedades (*As Mangueas, A Rabela, Ardemán*), topónimos relacionados coa vixilancia do territorio (*O Facho, O Velouro, As Talaíñas*), topónimos anecdóticos, topónimos conmemorativos etc.

Bibliografía

- ANTILLÓN, Isidoro de (1815): *Elementos de la geografía astronómica, natural y política de España y Portugal*. València: Imprenta de Estevan.
- ARQUIVO HISTÓRICO PROVINCIAL (AHP): *Catastro del Marqués de la Ensenada. Beade. Pontevedra*. [Ademais da copia de Pontevedra, existe outra no Arquivo de Simancas. Desta, o libro de respostas ao *Interrogatorio General* é accesible en internet, Portal Pares].
- ARQUIVO HISTÓRICO PROVINCIAL (AHP): *Libro de afanegados de Beade (1812-1846)*. Pontevedra: Arquivo Histórico Provincial.
- BASCUAS, Edelmiro (2002): «Estudios de hidronimia paleoeuropea gallega», *Verba*, anexo 51. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- BASCUAS, Edelmiro (2006): *Hidronimia y léxico de origen paleoeuropeo en Galicia*. Sada, A Coruña: Edición do Castro.
- BOULLÓN, Ana Isabel e Xulio SOUSA (dirs.): *Cartografía dos apelidos de Galicia*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega [en liña]. Dispoñible en: <http://ilg.usc.es/cagl/>.
- COMISIÓN DE TOPONIMIA DE GALICIA (2003): *Nomenclátor de Galicia*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- CONVENTO DA PURIFICACIÓN DE REDONDELA. XUSTINIANAS (1710-1750): *Memorial cobrador de rentas* (11 vols). AHN, Clero, L. 20202 e ss.
- CONVENTO DE NOSA SEÑORA DOS REMEDIOS DE VIGO. FRANCISCANAS MENORES OBSERVANTES (1689-1691): *Libro de apuntes para cuentas*. AHN, Clero, L. 20225.
- CONVENTO DE NOSA SEÑORA DOS REMEDIOS DE VIGO. FRANCISCANAS MENORES OBSERVANTES (1671-1672): *Memorial cobrador de censos*. AHN, Clero, L. 20044.
- CONVENTO DE NOSA SEÑORA DOS REMEDIOS DE VIGO. FRANCISCANAS MENORES OBSERVANTES (1756-1804): *Memorial cobrador de censos*. AHN, Clero, L. 20233.
- CONVENTO DE NOSA SEÑORA DOS REMEDIOS DE VIGO. FRANCISCANAS MENORES OBSERVANTES (1672-1673): *Memorial cobrador de censos*, AHN, Clero, L. 20215.

- CONVENTO DE SAN DOMINGOS DE PONTEVEDRA (1620): *Apeos de bienes y heredades en la villa de Pontevedra y otros lugares de su jurisdicción que pasaron ante el escribano Gregorio López*. AHN, Clero, L. 20186.
- CONVENTO DE SAN DOMINGOS DE PONTEVEDRA (1789-1835): *Cobrador de la renta antigua y la renta nueva del partido de Vigo*. AHN, Clero, L. 10238
- CONVENTO DE SAN DOMINGOS DE PONTEVEDRA (1800-1835): *Libro de recibo de la panera de Vigo*. AHN, Clero L. 10236.
- COROMINAS, Joan e José Antonio PASCUAL (1980-1992): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos.
- ESPINOSA, José (1949 [2003]): *Tierra de Frago: notas para la historia de Vigo y su comarca*. Vigo: Talleres Faro de Vigo [ed. de 2003: Instituto de Estudios Vigüeses].
- FERREIRA, Elisa (1988): *Los caminos medievales de Galicia*. Ourense: *Boletín Auriense*. Museo Arqueológico Provincial.
- Instituto Nacional de Estadística (INE): *Nombres y apellidos (y su distribución por provincias)*. Madrid [en liña]. Disponible en: <http://www.ine.es/daco/daco42/nombyapel/nombyapel.htm>.
- LÓPEZ PEREIRA, Eduardo (dir.): *Corpus Documentale Latinum Gallaeciae* (Codolga). Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro [en liña]. Disponible en: <http://corpus.cirp.es/codolga/>.
- MADOZ, Pascual (1845-1850): *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid: Imprenta del Diccionario de Don Pascual Madoz.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA E DEPORTE: *Portal de Archivos Españoles* (Pares). Madrid: Ministerio de Educación, Cultura e Deporte [en liña]. Disponible en: <http://pares.mcu.es/>.
- NAVAZA, Gonzalo (2001): *O nome dos lugares. Saíás*. Vigo: Instituto de Estudos Miñoranos.
- NAVAZA, Gonzalo (2006): *Fitotoponimia galega*. Biblioteca Filológica Galega. Santiago de Compostela: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- PEÑA, Antonio de la et al. (1999): *Historia de Vigo*. A Coruña: Vía Láctea Editorial.
- PREITO CASTRELOS (1644): Ejecutoria del pleito litigado por Diego Juárez e Isabel Pereira, ano 1644. Archivo de la Real Chancillería de Valladolid. Registro de ejecutorias, c. 2732,51 (Portal Pares).
- SACAU, Gerardo (1996): *Os nomes da terra de Vigo. Estudio etimológico*. Vigo: Instituto de Estudios Vigüeses.
- SANTAMARINA, Antón (dir.): *Diccionario de diccionarios. Corpus lexicográfico da lingua galega* [en liña]. Disponible en: <http://sli.uvigo.es/ddd/index.html>.
- SARMIENTO, Frei Martín (1970): *Colección de voces y frases gallegas* (edición de J. L. Pensado). Salamanca: Universidad de Salamanca.
- SARMIENTO, Frei Martín (1973): *Catálogo de voces y frases de la lengua gallega* (edición de J. L. Pensado). Salamanca: Universidad de Salamanca.
- SARMIENTO, Frei Martín (1975): *Viaje a Galicia* (1745) (edición de J. L. Pensado). Salamanca: Universidad de Salamanca.

O propósito principal deste achegamento á toponimia de Beade é o de chamar a atención sobre o valor patrimonial que teñen os nomes de lugar, que expresan a relación da poboación de Beade co seu medio xeográfico ao longo dos séculos. Dalgún xeito, os topónimos son a memoria que a paisaxe ten de si mesma. Encerran a dimensión histórica da paisaxe, pois a toponimia humaniza con memoria o medio físico. A parroquia de Beade, pola súa inmediatez ao conglomerado urbano de Vigo, está moi exposta a agresións contra o seu patrimonio toponímico, xa que unha urbanización insensata non só altera o medio físico senón que nalgunhas ocasións, sempre demasiadas, rebautiza os lugares e borra dunha sentada toda a memoria acumulada na toponimia.

SERVIZO DE PUBLICACIÓNS

CONCELLO
DE VIGO

Área de Normalización Lingüística
Universida de Vigo